

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган Лучія Міжок

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

IV клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE

Серафима Криган Лучія Міжок

Спілкування на рідній УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

IV клас

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CRYGAN, SERAFYMA

Spilkuvannia na ridnii ukrainskii movi : IV klas / Serafyma Crygan, Lucia Mihoc. -

București: Editura Didactică și Pedagogică, 2018

ISBN 978-606-31-0678-1

I. Mihoc, Lucia

811.161.2

© E.D.P. 2018. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice, București. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

© Serafyma Crygan, Lucia Mihoc

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ S.A.

Str. Spiru Haret nr. 12, sector 1, cod 010176, București

Tel.: 021.315.38.20

Tel./fax: 021.312.28.85

e-mail: office@edituradp.ro

www.edituradp.ro

Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot nr. 28-30

Comenzi pentru această lucrare se primesc:

- prin poștă, pe adresa editurii
- prin e-mail: comenzi@edituradp.ro
comercial@edituradp.ro
- prin telefon/fax: 021.315.73.98

Redactor: **Elvira Codrea**

Coperta: **Otilia-Elena Borș**

Deșteaptă-te, române!

Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПІДРУЧНИКА

Дорогі учні!

Вивчаючи українську мову і літературу, ви пізнаєте духовний світ українського народу, його культуру, його предковічні символи-обереги, його давні звичаї і традиції. Бажаємо вам успіхів і задоволення від пізнання української духовної скарбниці!

Обкладинка підручника

Автори підручника _____

Назва підручника _____

Видавництво _____

Сторінка навчання

Розділ 4. Як треба поводитися

Яка професія найкраща?

– Яка професія найкраща? – сперечалися діти.
– Звичайно, лікар, – сказав один. – Я минулого року хворів та хворів. А лікар допоміг мені, і зараз я здоровий.
– Ні, – сказав інший. – Найпогодиніший учитель. Він нас навчає читати і писати.
– Найважливіші пожежники! – кричав третій.
З усіх боків несеться: „Льотчик!“, „Продавець!“, „Комбайнер!“, „Водзал!“...

Сперечалися довго, але так нічого й не вирішили. Тому що немає на світі найпогодинішої і найважливішої професії. Усі вони потрібні й важливі. І лікар погодиніший, і кухар, і доярка, і мільціонер, і радист, і слюсар, і електрик, і шофер, і комбайнер, і столяр, і зварювальник, й економіст, і перукар, і механік, і фотограф, і журналіст, і музикант, і юрист, і перекладач, і фермер, і токарь, і тракторист, і робітник, і швачка, і кондуктор, і коваль, і приборальник, і лісник, і чоботар, і тесляр, і сталевар, і шахтар, і бухгалтер...

Кожний приносить своєю працею користь.

За Ганною Павлишинською

Коваль – майстер, який кує метал і виготовляє з нього різні предмети, а також робить, що підозрює ковай.

Професія – різ заняття, трудової діяльності, що вимагає певних знань й навичок.

- ▶ Яка професія тобі до вподоби і чому?
- ▶ Знайди і прочитай речення, яке виражає головну думку твору.
- ▶ Яка місія у лікарів?
- ▶ А що робить вчитель?
- ▶ Знайди у тексті та прочитай абзац де є й інші професії.
- ▶ Прочитай ще раз текст. Поділи на частини визнач кожну частину. Зчитай її.
- ▶ Намалюй з тексту речення, що відповідають:

1. Словоуказам: 2. Підписам: 3. Порядкам: 4. Розповідям.

▶ Гра. Назви всі професії твоєї родини.

66

Сторінка повторення

Перевір себе

- Прочитай текст. Яка головна думка. Добери до нього заголовок.**

Мабути, ніщо так відверто не відображає загальний культурний рівень людини, як її мовлення. У спілкуванні ми ділаємося не лише про думки, почуття і наміри спілкування, але й складимо собі уявлення про його загальний розвиток, грамотність, нинішність. Багатий словниковий запас, якість, образність мови, гучність і яскравість інтонацій – все це показники людини високої культури. М. Т. Рильський зауважив: „Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, розвиваймо її“.

В. Сербієць, з книги „Поговоримо про високоцивільність“
- Синонічним є речення:**
 1. Хай поміють тишком в квітку журавлині діти. (*О. Голован*)
 2. Відлітають гуси і лелеки у краї заморські і далекі. (*О. Олесь*)
- З одним головним членом є речення:**
 1. Юрко та Ігор побили до зеленого килима поля.
 2. У саду пахло стиглими яблуками.
 3. Маленька пташка покволава всі зернятка.
- У наведеному реченні виділиє слово є:** Мама намалює в глянціє сік.
 1. Підмет 2. Присудок 3. Додаток 4. Другорядний член речення.
- Потрібно редуванню речення:**
 1. Через багато років вони зустрілися.
 2. Мама поставила на світлової стілі новий посуд і тарілки.
 3. Я люблю читати казки.
 4. У саду біля хати росли молоді яблуні і груші.
- У реченні обов'язково мають бути підмет і присудок:** *1. Так 2. Ні*
- Неправильно утворено словосполучення:**
 1. Вибієте нас.
 2. Дякую тобі.
 3. Хворий на грип.
 4. Ранок о сьомий годині.
- Склади речення за схемою:** _____
- Розстав розділові знаки.** М. Т. Рильський зауважив Мова – втілення думки.

48

Сторінка оцінювання

Розділ 4. Як треба поводитися

Яка професія найкраща?

– Яка професія найкраща? – сперечалися діти.
– Звичайно, лікар, – сказав один. – Я минулого року хворів та хворів. А лікар допоміг мені, і зараз я здоровий.
– Ні, – сказав інший. – Найпогодиніший учитель. Він нас навчає читати і писати.
– Найважливіші пожежники! – кричав третій.
З усіх боків несеться: „Льотчик!“, „Продавець!“, „Комбайнер!“, „Водзал!“...

Сперечалися довго, але так нічого й не вирішили. Тому що немає на світі найпогодинішої і найважливішої професії. Усі вони потрібні й важливі. І лікар погодиніший, і кухар, і доярка, і мільціонер, і радист, і слюсар, і електрик, і шофер, і комбайнер, і столяр, і зварювальник, й економіст, і перукар, і механік, і фотограф, і журналіст, і музикант, і юрист, і перекладач, і фермер, і токарь, і тракторист, і робітник, і швачка, і кондуктор, і коваль, і приборальник, і лісник, і чоботар, і тесляр, і сталевар, і шахтар, і бухгалтер...

Кожний приносить своєю працею користь.

За Ганною Павлишинською

Коваль – майстер, який кує метал і виготовляє з нього різні предмети, а також робить, що підозрює ковай.

Професія – різ заняття, трудової діяльності, що вимагає певних знань й навичок.

- ▶ Яка професія тобі до вподоби і чому?
- ▶ Знайди і прочитай речення, яке виражає головну думку твору.
- ▶ Яка місія у лікарів?
- ▶ А що робить вчитель?
- ▶ Знайди у тексті та прочитай абзац де є й інші професії.
- ▶ Прочитай ще раз текст. Поділи на частини визнач кожну частину. Зчитай її.
- ▶ Намалюй з тексту речення, що відповідають:

1. Словоуказам: 2. Підписам: 3. Порядкам: 4. Розповідям.

▶ Гра. Назви всі професії твоєї родини.

66

Умовні позначки:

Знаходжу

Відшукую

Припускаю

Аргументую

Доказую

Відкриваю

Редагую

Думаю

Дискутую

Ділова гра

СЛОВНИК!

Рівні:

 – початковий

 – середній

 – достатній

 – високий

– АМІ static, de ascultare activă și observare dirijată a unei imagini semnificative

– Activitate animată (filmuleț sau scurtă animație)

– Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

Мова і мовлення

Мова – коштовний скарб народу.

Іван Франко

Мова – це поєднання звуків, слів, словосполучень, речень, текстів, які служать для спілкування.

Мовлення – це спілкування за допомогою мови. Мовлення не можливе без знання мови.

Крім мови, є й інші засоби спілкування: **знаки, міміка, жести, малюнки.**

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти спілкувався з ровесником, що розмовляє іншою мовою?

Вибери свій варіант: малюнки, музика, інтернет, скайп, гаджети, інші версії.

Повторення. Народна творчість

Фіалка

Легенда

Коли добрий Господь Бог сотворив квіти, Він запитав їх лагідно, коли бажають квітнути. Горда троянда сказала, що хоче бути княгинею літа.

– Добре, будеш нею.

– Я також бажаю бути княгинею літа, – попросила лілія.

– Згода, обидві будете перемагати себе красою та запахом.

Добра айстра бажала потішити та порадувати людей якнайдовше.

– Добре, будеш цвісти довго, аж до зими, – сказав Бог.

Тільки скромненька фіалка сховалася між листя й не мала відваги висловити своє бажання. Але вгледів її Господь і запитав, коли бажає покритися квітом.

– Коли це Твоя воля, Боже, то дозволь мені прикраситися квітом тоді, коли в Тебе буде найбільша радість.

– Отже, квітнутимеш в день Воскресіння Мого Сина.

І в доказ ласки покриває Господь фіалку в час Воскресіння Ісуса Христа дрібненькими квіточками, але такими чарівно пахучими, що всі люди полюбили її.

► Які квіти стали княгинями літа? Коли виявила бажання цвісти добра айстра? Знайди і прочитай, що відповіла фіалка на запитання Бога. З якою інтонацією треба читати відповідь фіалки? Яку користь приносять нам квіти? Для чого людині квіти?

Легенда – народне оповідання про якісь події чи життя людей з елементами вимислу.

Фіалка – трав'яниста рослина з фіолетовими, жовтими, білими або різнокольоровими квітами.

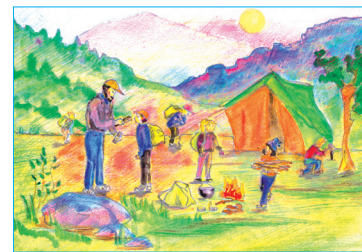
Троянда – багаторічна кущова рослина з великими запашними квітами червоного, рожевого, білого, жовтого та ін. кольорів із колючками на стеблах, а також – квітка цієї рослини.

Висловлююсь усно та письмово

Усне мовлення

- ▶ Розглянь малюнок і вислови своє ставлення до цієї ситуації. Як треба поводитися під час екскурсії в ліс, у гори?
- ▶ Прочитай тексти. Обговори їх зміст із однолітками, сусідами, батьками, практикуючи свою мовленнєву майстерність. Випиши речення, у яких висловлена головна думка.

Добре тому жити, хто вміє добре говорити (*Народна мудрість*). Адже людина, яка гарно говорить, а значить ясно мислить, знаходить мудрі слова, що є золотим ключем у будь-якій справі. А ще говорити добре й правильно означає позбавити оточуючих від багатьох непорозумінь. Це так важливо, коли маєш справу з людьми... Учимо українську мову, вона така багата і прекрасна! (За К. Шмельовим).

* * *

Усне мовлення – це слухове сприймання певної інформації. Усне мовлення є діалогічним і монологічним. Під час усного мовлення використовуються додаткові засоби висловлення: жести, міміка, погляд, вираз очей, сила голосу. Мова – це одяга, в яку вдягається думка.

Писемне мовлення

- ▶ Розглянь малюнки та візьми участь у створенні діалогу на задану тему. Оціни правильно почуте в діалозі.

Мова – одна для кожного народу. Мовлення – індивідуальне і у різних людей різне. Чим більшою кількістю мовних засобів володіє людина, тим точнішим і виразнішим буде її мовлення. Тому кожен повинен дбати про розвиток і збагачення свого усного та писемного мовлення.

Без труда нема плода

Українська народна казка

Якось один чоловік почаствував вовка хлібом.

– Ну й смачний! – похвалив вовк. Далі й питає:

– А де ти його взяв?

– Та де взяв! Землю виорав...

– І все?

– Ні, потім посіяв жито.

– І вже маєш хліб?

– Та ні, – каже чоловік. – Почекав, поки жито зійшло, виростало, поспіло. Потім я його вижав, змолотив, намолов борошна, змісив тісто й аж тоді напек буханців.

– Що смачний хліб, то смачний! – сказав вовк. – Та скільки ж коло нього походити треба!

– Твоя правда, – сказав чоловік. – Клопоту багато. Але без труда нема плода.

- ▶ Чим почаствував чоловік вовка? Про що запитав вовк чоловіка? Знайди і прочитай, який шлях проходить хліб, поки потрапить на стіл. Поясни, як ти розумієш назву казки. Скажи, що в казці правдиве (реальне), а що вигадане (фантастичне). Склади відомий вислів про казку зі слів: **казка, як, жить, на світі, вчить**. Знайди слова в тексті, де описується початок дій, а потім кінець.
- ▶ Закінчи правильно прислів'я: **Казка маленька, а розуму в ній...**
- ▶ Замість крапок допиши закінчення: **Почаствував вовка ... , посіяв жито**
- ▶ Прочитай текст за ролями. Розіграй діалог чоловіка з вовком.

Помічниця

– Чому ти так пізно повернулася додому, доню? – питає мати.

– Я була у Марійки, – допомагала їй уроки робити.

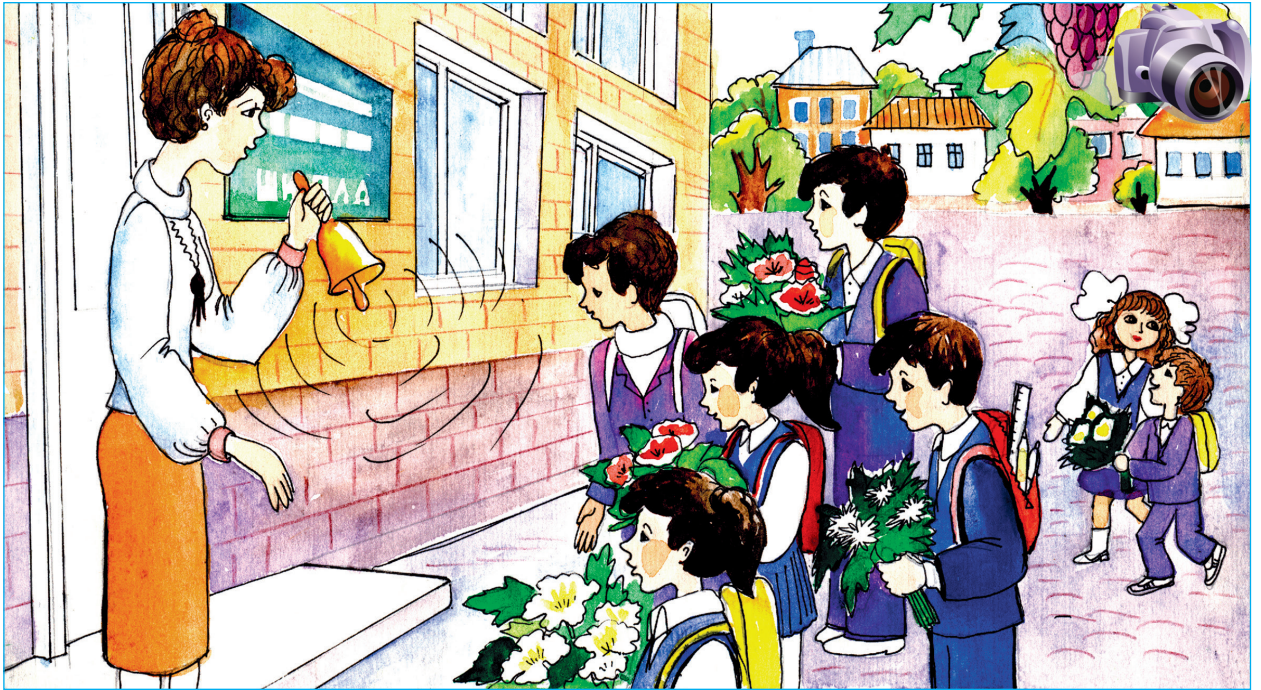
– Та вона ж відмінниця!

– Я допомагала Марійці робити мої уроки.

Казка – це усне народне оповідання про вигадані події.

Відкриваю ▶ Розглянь малюнок і склади речення про свято Першого дзвоника.

Відшукую ▶ Прочитай вірш. Як ти розумієш вислів „На світі є багато мов”? Скількома мовами ти володієш? Яке значення має рідна мова?

На світі є багато мов

Друже милий, ти помітив
До краси людську любов?
Скільки є на світі квітів,
Стільки є на світі мов.

Дмитро Білоус

Припускаю □ Пригадай, коли букви **я, ю, є** позначають один і два звуки. Знайди у тексті такі слова та склади з ними речення.

Ми живемо в Румунії. У нашій країні проживає багато різних народів. І кожен має свою мову. Але всіх нас єднає одна мова – румунська, державна. Кожен житель Румунії повинен знати, крім рідної, державну мову.

Відкриваю ▶ **Напиши текст. Підкресли букви, що позначають тверді приголосні звуки, однією рисою, а ті, що позначають м'які приголосні, – двома рисками. Поясни орфограми.**

Про красу і багатство української мови свідчить велика кількість слів, прислів'їв, приказок, фразеологічних зворотів. Вони роблять мову різноманітною, образною, виразною. Українська мова живе в піснях, думках, легендах народу, а також у творах письменників як минулого, так і сучасності.

Знаходжу ▶ **Випиши з тексту по три слова: а) двоскладових; б) трискладових. Підкресли букви, які позначають м'які приголосні звуки, поясни їх вимову.**

Найбільше і найдорожче добро кожного народу – це його мова, ота жива схованка його духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, досвід, почування.

Панас Мирний

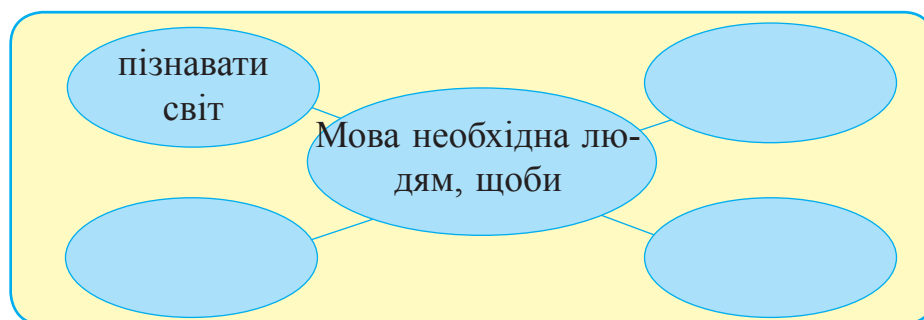
Відкриваю ▶ **Використовуючи слова з довідки, склади зв'язний текст про мову на тему „Мова – основа життя”. Добери заголовок.**

Мова кожного народу – Вона є символом Національна мова – це Мовні права закріплені у

Довідка: неповторна, чиста криниця, духовність, єднання, душа народу, державна.

Аргументую ◉ **Випиши з газет, журналів, книжок, інтернет-джерел тричотири висловлювання про мову.**

Знаходжу ▶ **Заповни порожні пелюстки.**

Загадка

Понад гори, понад ліс
Виріс в небі диво-міст.
Хоч знайомий дітям всім,
А ніхто не йде по нім,
Має міст аж сім шарів
Із веселих кольорів.
Сонце сяє – міст палає,
Зайде сонце – він зникає!..
Що за диво? Хто згадає?

А. М'ястківський

Ліс – велика площа землі, що заросла деревами і кущами.

Веселка – дугоподібна різнокольорова смуга на небі, яка з'являється внаслідок заломлення сонячних проміннів у краплинках дощу, райдуга

- ▶ Замість крапок добери слова з тексту.

Понад, понад
Виріс в небі

- ▶ Запам'ятай кольори веселки.

Чарівниця Осінь Жар-птаху Зазиває Бабин Сад Фарбувати.

Ігор Камінець

- ▶ Що має сім кольорів? Назви їх.
- ▶ Чому зникає коли зайде сонце?

Загадка

Жовте листе летить,
Під ногами шелестять.
Сонце вже не пригріває
Коли, діти, це буває?

- ▶ Позмагайтесь! Хто назве як можна більше загадок за п'ять хвилин.

Загадка – це цікава задача, в якій у прихованій формі подається опис предмета чи явища.

Культура і цивілізація

Дискутую Розглянь малюнки та сформулюй правила поведінки в громадських місцях. Відповідно до зображених ситуацій склади діалоги. Напиши їх.

Дискутую Прочитай вислови. Скажи, які з них могли б використовувати діючі персонажі? Як би ти звертався?

Будь ласка! Будьте ласкаві (люб'язні). Пробачте (вибачте). Скажи, будь ласка. Перепрощую. Даруйте. Пробачте за турботу. Слухаю вас (тебе). Я до ваших послуг.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Яким чином ти допоміг би людині з іншої країни, яка хоче дістатися до метро, аеропорту, вокзалу, готелю тощо?

Вибери свій варіант: пояснив би сам, звернувся за допомогою до старших, інші версії.

Текст

Закріплення поняття про будову тексту

Знаходжу ▶ Прочитай текст. Склади і напиши план. Перекажи за планом.

Хліб і золото

Пекли в пекарні хліб. Одна паляниця впала і покотилася дорогою. Прикотилась до воріт пана. Почала у двері стукати й говорить:

– Прийміть мене до себе! Завжди будете ситі.

– У нас калачів досить, відказав пан.

Покотилась паляниця до воріт бідняка. Там грались діти. Побачили вони паляницю, підняли її і почали обнімати, та ставити на стіл, і почали їсти. З'їли майже все, залишивши лиш маленький кусочок, а з нього виріс цілий хлібець.

Одного разу відірвалось з високої гори золото. Покотилось золото до хати бідняка і просить, щоб його прийняли. Вийшов бідняк подивився і каже:

– Ні, не треба нам тебе – ми вже маємо що їсти.

Покотилось воно до хати пана. І пан взяв те золото. А з того часу діти погано вчилися, земля не родила, а слуга що не робив – усе було погано.

Як пан не шкодував, взяв те золото і поніс біднякові золото за рибу. А бідняк не взяв золота, а відрізав кусень хліба і дав багачеві. У бідняка виросла паляниця знов, а у пана – ні.

▶ Знайди слова з протилежним значенням:

говорити – , бідняк – , відказав – .

- ▶ Звідки взялась одна паляниця? Куди вона покотилась і до кого спочатку зверталась? Як себе повів пан? Яка була відповідь пана на звернення паляниці? Що вона зробила потім? До кого вона потрапила? Хто її зустрів та радів? Кому вона прийшла на допомогу?
- ▶ Як ти поясниш, що з крайця виросла нова хлібина? Яким став стан бідняка нарешті?
- ▶ Чим він себе і дітей тішив? Чому бідняк не приймав золото? Як себе повів пан, коли побачив золото? Що сталося в кінці з його господарством? Як поведився бідняк з паном, коли пропонував йому золото? Який висновок ми робимо для себе з цієї казки?
- ▶ Прочитай текст та знайди початок, основну частину та кінцівку.

Розділ 1. Школа

* * *

І в житті, як на полі мінному,
Я просила в цьому сторіччі
Хоч би той магазинний мінімум:
– Люди, будьте взаємно ввічливі.
І якби на те моя воля,
Написала б я скрізь курсивами:
– Так багато на світі горя,
Люди, будьте взаємно красивими!

Ліна Костенко

Привітний – щирий, доброзичливий, лагідний.

Добрий день – здоров (будь), здорові (були), здоровенькі були, доброго здоров'я (при прощанні). Бог на поміч!

Життя – існування, буття, не смерть, живоття.

- ▶ Про що просить людей автор вірша?
- ▶ Прочитай, з якими словами поетеса звертається до всіх.
- ▶ Поясни зміст уривка:
 - Так багато на світі горя,
Люди, будьте взаємно красивими!
- ▶ Склади діалог на тему із життя класу, використовуючи ввічливі слова.
- ▶ Прочитай і відгадай загадку. Скажи, що найбільше цінується в людях.

Найдешевше й найдорожче

Загадка

Скажеш так чи надішлеш поштою –
я від того нічим не змінюся.
Я людині нічого не коштую,
але високо нею цінююся.

(Слова ввічливі)

Тема і мета тексту. Заголовок

Знаходжу ▶ Прочитай текст. Про що в ньому розповідається? Яка головна думка цього тексту? Перепиши текст.

Наш добрий хліб

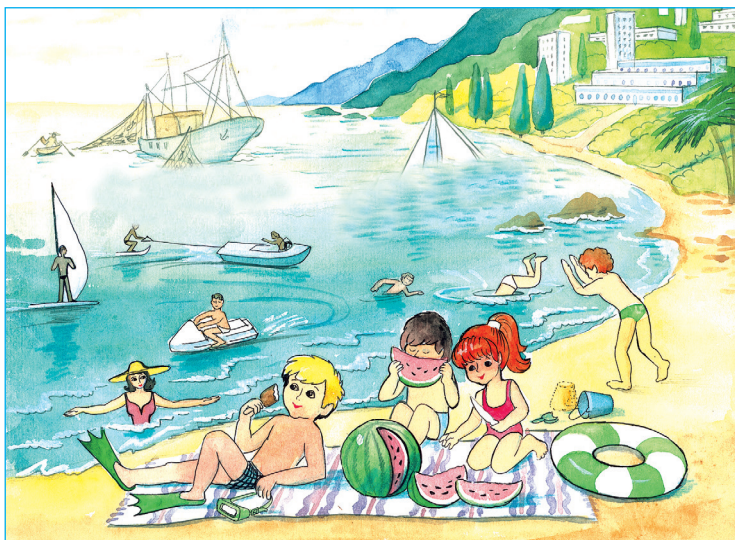
Люди сіють хліб. Щедро оспівана ця праця людська. Зерно для людини і досі залишається земним дивом. Воно безсмертне. Кинуте в землю, стає колоском. Наливається соками землі і сонця. Красується, радіє урожаєм.

Нелегко дається хліб. Справжню ціну йому складають хлібороби, ті, хто до землі найближче, хто від засіву до жнив живе сподіваннями й турботами хлібної ниви. У кого в душі вміщується весь колосковий лан.

Микола Сингаївський

Думаю □ Визнач тему поданого тексту. Яка його мета?

З водою не жартують

Не можна нехтувати правилами безпеки на воді. Це може спричинити трагічні наслідки.

Найчастіше призводить до нещасних випадків переляк, страх, коли у воді судом зводить м'язи. Їй треба вміло протидіяти. Коли звело литку, потрібно захопити рукою пальці ноги, сильно притягнути їх до себе і тримати так, незважаючи на біль. Допомагає енергійний масаж напружених м'язів.

Не можна жартувати на воді, занюрюючи одне одного. Втонути можна й тоді, коли, розімлілий на сонці, стрибаєш у холодну воду. Стрибаючи вниз головою, можна вдаритись об дно чи камінь. Добре вивчіть правила поведінки і дотримуйтеся їх. Ось тоді ріки, озера й моря даруватимуть вам лише радість і здоров'я.

За Галиною Навроцькою

Думаю **Склади і напиши текст (5–6 речень) про правила безпечної поведінки з вогнем.**

Відшукую **Прочитай. Добери назву до уривку. Випиши речення, у яких висловлена головна думка.**

Мова – це глибина тисячоліть. Це найдорожчий скарб, переданий нам сотнями і сотнями попередніх поколінь, злеланий у пісні, в переказах, приказці. Слова нам доносять з глибини віків радості і пристрасті, сподіванки і горе наших предків. Мова – це душа народу.

Мова – то цілюще народне джерело, і хто не припаде до нього вустами, той сам всихає від спраги.

Василь Сухомлинський

Припускаю **Мовчки прочитай текст. Встав пропущені слова, запам'ятай їх написання. Придумай заголовок. Спробуй пояснити походження назв днів тижня.**

Одного разу зустрілися День і Ніч. А День і каже:

– Ось тебе звать Ніч та й Ніч. А мене сьогодні звали Середа, вчора – , а позавчора – . Завтра будуть звати Четвер, а післязавтра – , потім – , Неділя.

Усміхнулася Ніч і відповіла:

– Не хвались, друже. Хіба не знаєш, що без мене і тебе не було б?
Замислився День і більше нічого не сказав.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав свого ровесника, що не можна купатися в заборонених місцях?

Слова для довідки: без дозволу старших, без батьків.

Добрий день

„Добрий день!” Ці слова одні з перших і у тебе, і у мене. Ти почув їх відразу, як почав жити і говорити. Потім ти зібрав тисячі нових слів. Але ці слова – постійно з людьми. Немає дня, щоб людина не вимовила їх. Прокинулась, відкрила очі:

– Доброго дня! Доброго ранку!

Так на землі починається день.

Зайшов до цеху робітник:

– Здрастуйте!

Піднявся на кафедру вчений:

– Доброго дня!

– Доброго ранку! – говорите ви вчителям у школі. А все це означає, що

всі – учні, вчителі, зустрілися вранці, щоб разом робити одну спільну справу.

Ти звик до цього. Але уяви собі, що з тобою не привітався твій друг. Прийшов до класу і не побажав тобі „Доброго дня!” – „Чому? – гадаєш ти. – Що трапилось?” Іде урок. А ти гадаєш: „Чому Вітя не привітався?” З дзвінком біжиш до нього з’ясувати стосунки.

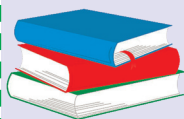
– Ти що, на мене образився? – питаєш. – Гніваєшся?

Та він і не збирався образитися. Він просто не звернув на це уваги. Йому й на гадку не спало, що через відсутність привітання „Доброго ранку!” ти переживатимеш.

Доброго ранку! Доброго дня! Які це, на перший погляд, прості слова. Та які ж вони сонячні! Скільки радості, світла несуть у собі! Усе в них: тепло зустрічі, радість, побажання здоров'я та успіхів.

„Добрідень”, – кажуть люди. Одне слово, а на обличчі – посмішки. І довіри більше одне до одного, і бесіда дружніша.

За Олегом Цветовим

День – частина доби від сходу до заходу сонця, від ранку до вечора.

Добрый – який доброзичливо, приязно, чуйно ставиться до людей.

Добрый – приязний, чуйний, привітний, не злий, не лихий, непоганий, позитивний.

Радість – задоволення, приємність, вітха.

- ▶ Які слова від дитинства постійно з людьми?
- ▶ Знайди в тексті і прочитай, що „несуть в собі” слова ввічливості.
- ▶ Які ще слова привітання ти знаєш?
- ▶ Як ти розумієш вислів „**І довіри більше одне до одного, і бесіда дружніша**”?
- ▶ Перестав абзаци відповідно дії:

– Доброго дня!

Ти звик до цього. Але уяви собі, що з тобою не привітався твій друг. Прийшов до класу і не побажав тобі „Доброго дня!” – „Чому? – гадаєш ти. – Що трапилось?” Іде урок. А ти гадаєш: „Чому Вітя не привітався?” З дзвінком біжиш до нього з’ясувати стосунки.

– Доброго ранку! – говорите ви вчителям у школі. А все це означає, що всі – учні, вчителі, зустрілися вранці, щоб разом робити одну спільну справу.

Прислів'я

Ніщо не коштує так дешево і не ціниться так дорого, як ввічливість. Ввічливих і лагідних скрізь шанують.

Текст-розповідь. Текст-опис. Текст-міркування

Дискутую Розглянь таблицю. Зроби самостійно висновок: на які запитання відповідають різні типи текстів. Про що в них говориться?

Типи текстів	На які питання відповідають	Про що говоримо
розповідь	<i>що робить? що сталося?</i>	про дії, події, вчинки героїв
опис	<i>який? (яка?, яке?) є предмет чи особа</i>	про ознаки предмета, особи
міркування	<i>чому?</i>	про причини ознак і дій, про мету вчинків

Аргументую Прочитай тексти, порівняй їх. Чи можна назвати перший текст міркуванням? Знайди і напиши речення, що виражають головну думку першого тексту.

Чи не боляче їжаку від своїх голочок?

З того боку, з якого від їжака боляче всім, самому їжаку, звичайно, не боляче. Всім боляче, а йому не боляче. Тому що голки колють не їжака, а тих, хто доторкнеться до нього з боку голок.

– А як з іншого боку?

– Це секрет. Секрет, який їжак ретельно береже від усіх, хто захоче до нього доторкнутися.

Він приховує, що з того, іншого боку, у нього нема голок, і там йому може бути боляче.

Це повинні пам'ятати ті, хто має звичку робити боляче іншим.

Чим болючіше ти робиш іншим – з одного боку, тим болючіше тобі буде з іншого – з того, який ти намагаєшся приховувати.

Фелікс Кривін

Їжак

Їжак звичайний мешкає в європейській частині Румунії. Їжак – невеликий звірок з овальним тілом сірого забарвлення. Мордочка витягнута, вуха стирчать або притиснуті. Спина і боки вкриті голками. На мордочці і животі – м'яка сіра шерсть. Лапи короткі, однакової довжини. На них пальці з кігтями. Є у їжака і маленький хвіст.

Живиться їжак дощовими черв'яками, жабами, жуками, ящірками. Полює на змії.

Їсть також ягоди, опалі яблука і груші.

Ведуть їжаки нічний спосіб життя.

Аргументую Прочитай текст уголос. Визнач тип тексту. Вкажи причини, чому їжачок ховається. Склади аналогічні власні тексти про улюблену тварину.

Чому їжачок ховається?

Настала осінь. Багато з нас навідуються до лісу. Хтось просто тішиться гарною природою, відпочиває. А для когось це є відповідальна пора. На мою думку, відповідальна тому, що треба збирати врожай... Це стосується і тварин.

Якось, прогулюючись осіннім лісом, ми почули шурхіт. Цікавість змусила нас піти в тому напрямку. Але довкола все стихло. Раптом знову – ледь чутний шелест листя. Он хто це – їжачок з начепленими на колючки грибами. Він кудись швидко біжить, але ховається...

Лелека і соловей

Казка

...Був час, коли пташки не вміли співати. І раптом вони дізналися, що в одній далекій країні живе старий мудрець, який навчає музики. Тоді птахи послали до нього лелеку і солов'я перевірити, чи це справді так.

Лелека дуже поспішав. Йому не терпілося стати першим у світі музикою.

Він так поспішав, що вбіг до мудреця і навіть у двері не постукав, не привітався зі старим і крикнув йому прямо у вухо:

– Гей, старий! Ану, навчи мене музики!

Та мудрець вирішив спочатку навчити його ввічливості. Він вивів лелеку за поріг, постукав у двері і сказав:

– Треба робити ось так.

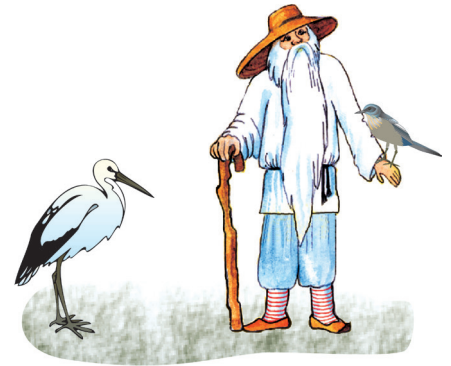
– Все ясно! – зрадив лелека. – Це і є музика? – і полетів, щоб скоріше здивувати світ своїм мистецтвом.

Соловейко на своїх маленьких крилах прилетів пізніше. Він нерішуче постукав у двері, привітався, попросив вибачення за турботу і сказав, що йому дуже хочеться навчитися музики.

Мудрецю сподобався привітний птах, і він навчив солов'я всього, що знав сам.

Відтоді скромний соловейко став найкращим у світі співаком. А дивак-лелека вміє тільки стукати дзьобом та ще й вихваляється і повчає інших птахів:

– Гей, чуєте! Треба робити ось так, ось так! Це і є справжня музика! Якщо не вірите – спитайте старого мудреця.

За Валентином Берестовим

- Знайди слова з протилежним значенням:

був – , далекий – , раптом – , старий – ,
тоді – , прямо – .

- Хто першим поспішив до мудреця?
- Чого мудрець вирішив спочатку навчити лелеку?
- Як прийшов соловей до мудреця? Знайди та прочитай із тексту.
- Прочитай заключну частину і скажи, чого навчає нас ця казка.

Висловлююсь усно та письмово

Складання тексту-розповіді за допомогою малюнків

- ▶ Розглянь малюнок. Розкажи, як проводять діти літні канікули. Де відбуваються описані події (у селі, у місті)?
- ▶ Встав пропущені слова. Склади за допомогою малюнка та поданим початком твір-розповідь про те, якими були твої літні канікули.

Першу половину канікул я відпочивав (відпочивала) у селі []. Там дуже []. Біля села протікає річка []. Коли я приїхав (приїхала) до [], черешні та вишні []. Ми збирали ягоди, []. Я познайомився (познайомилась) з []. Допомагав (допомагала) дідусеві [] та бабусі.

- ▶ опиши за допомогою малюнків, як можна провести літні канікули в місті. Куди прийшли діти? Склади текст-розповідь.

- ▶ Продовж за поданим початком твір-розповідь про свій відпочинок у місті. Встав пропущені слова.

Другу половину канікул я провів (провела) у місті. Це місто []. Воно подобається мені, тому що []. Ми ходили в цирк з []. Там побачили []. Особливо мене вразило []. Я відвідав (відвідала) з [] музей. А потім [] повів (повела) мене в зоопарк. Там було багато []. Але найбільше мені сподобались [].

Образливе слово

Одного разу Син розсердився і згарячу сказав Матері образливе, грубе слово. Заплакала Мати. Схаменувся Син, жаль стало йому Матері. Ночей не спить – мучить його совість: адже він образив Матір.

Йшли роки. Син-школяр став дорослою людиною. Настав час їхати йому в далекий край. Поклонився Син Матері низько до землі й говорить:

- Простіть мене, Мамо, за об-разливе слово.
- Прощаю, – сказала Мати і зітхнула.
- Забудьте, Мамо, що я сказав вам грубе слово.

Задумалась Мати, геть посмутилася. На її очах з'явилися сльози. Каже вона Синові:

– Хочу забути, Сину, а не можу. **Рана від колючки загоїться й сліду не залишиться. А рана від слова заживає, проте слід глибокий застається.**

За Василем Сухомлинським

- ▶ Прочитай текст з початку до кінця ще раз.
- ▶ Уважно прочитай з другого абзацу до кінця ще раз.
- ▶ Прочитай виділені речення. Поясни, як ти розумієш їх.
- ▶ Продовж своїми словами діалог.

- Простіть мене, Мамо, за образливе слово.
- Прощаю, – сказала Мати і зітхнула.

- ▶ Як ти гадаєш, чи тільки до рідних людей треба звертатися ввічливо?

Ображати – завдавати кому-небудь душевного болю, моральної травми зневажливими висловлюваннями або вчинками.

Рана – поранення, садно, виразка, травма, біль, страждання.

Слід – відбиток, знак, пам'ять.

Прислів'я

Шабля ранить голову, а слово – душу.

Поділ тексту на частини

Відшукую Прочитай текст. Про що розповідається в основній частині? Перепиши кінцівку. Поясни правопис власних назв у тексті.

Чому пес живе коло людини?

Легенда

Давно, дуже давно пес жив собі самотній. На кінець надокучило йому все самому блукати в лісі й вирішив собі знайти друга-товариша, з котрим би жив. Але хотів, аби сей його товариш був найсильніший з усіх тварин.

Лісові звірята радили йому піти до вовка. Пішов пес до нього й каже:

– Вовче, брате, жиймо в'єдно!

Вовк одповів:

– Чому би ні!

Зачали жити в'єдно. Раз, як ночували в лісі, вчув пес якийсь шелест і зачав трястися-боятися. Пробудив вовка, а той йому каже:

– Будь тихо, бо прийде ведмідь та з'їсть нас!

Тоді здогадався пес, що ведмідь сильніший за вовка. Пішов до ведмедя й каже:

- Ведмедю, братику, жиймо в'єдно!
- Коли в'єдно, то в'єдно, – відповів ведмідь.

Минула коротка доба. Раз на зорях вчув пес якийсь шелест і зачав боятися. Пробудився ведмідь та й сказав:

- Заховаємося в корч, бо ще надійде лев та роздере нас обох!

Подумав пес, що лев має бути сильнішим. Лишив ведмедя й пішов до двору короля лева.

- Леве, Леве, королю звірів, жиймо в'єдно!
- За слугу прийму тя, – відповів лев.

Пес зостався з ним. Раз так понад вечір зачав пес боятися й зачав вити, гавкати. Вибіг лев з палати й каже йому:

- Мовчи, бо ще надійде людина й застрілить нас обох!

Пес замовк, але зараз здогадався, що та людина має бути сильнішою, коли її лев боїться.

Пішов пес до людини і пристав до служби в неї. Від того часу й живе пес з людиною.

Думаю □ Зі скількох абзаців складається основна частина? Чому? Яка головна думка? Які легенди ти знаєш? Розкажи їх.

Припускаю □ Постав запитання до кожного абзацу. Склади план. Перекажи текст за планом.

Аргументую ○ Прочитай уривок. Якої частини тексту не вистачає? Допиши розповідь за допомогою вчителя. Як треба поводитися під час матчу?

...Арбітр дав фінальний свисток. Команди виконують по одному штрафному удару. Кожен уболівальник знає, що це гра нервів, це дуель. Хто вийде переможцем – залежить від воротаря.

Футболіст із першої команди розбігся та ударив по м'ячу. М'яч блискавично перетинає лінію поля...

Вирішальний удар виконує нападник другої команди. Капітан команди за три скоки дістався до м'яча і влупив по ньому з такою силою, що м'яч просвистів і затримався у сітці воріт. Го-о-о-л! Рахунок один–нуль!

За Сашком Дерманським

Ділова гра □ Уяви себе в ролі тренера, уболівальника, арбітра, форварда. Склади текст. Прочитай перед своїми однокласниками.

Чарівні слова

До всіх сердець, як до дверей,
Є ключики малі.
Їх кожен легко підбере,
Якщо йому не лінь.
Ти мушиш, друже, знати їх,
Запам'ятать неважко:
Маленькі ключики твої –
„Спасибі!” і „Будь ласка!”

Анатолій Костецький

Серце – центральний орган кровоносної системи, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг.

Двері – отвір у стіні для входу і виходу, що зачиняється стулкою.

Чарівний – магічний, чародійний, дуже гарний, неземний, небесний, чудовий.
Ключ – видмикачка; гайковий; зграя.

- ▶ Прочитай виразно вірш.
- ▶ Які слова називають чарівними?
- ▶ Як ти думаєш, чому чарівні слова називають ключиками до всіх сердець?
- ▶ Яка головна думка вірша?

Запам'ятай

- ✓ Якщо до тебе звернулися, відповідай ввічливо!
- ✓ Вітайся при зустрічі з друзями, знайомими!
- ✓ Слова ввічливості вимовляй доброзичливо!
- ✓ Дорослих називай на „Ви”.
- ✓ Спочатку вислухай інших, а потім говори сам.
- ✓ Коли йдеш, не забувай прощатись.
- ✓ Дякуй за допомогу, турботу, увагу.
- ✓ Не втручайся в розмову дорослих.
- ✓ Не розмовляй голосно у транспорті, на вулиці.
- ✓ Пам'ятай про чарівні слова „будь ласка”, „прошу”, „дякую”, „вибачте”, „дозвольте” та інші.

Побудова тексту-опису

Думаю □ Прочитай текст вголос. Склади план і напиши його. Перекажи текст за планом. Поясни правопис виділених слів. Склади текст-опис сьогоднішнього ранку.

Перший подих осені

Перший місяць осені – вересень. Тихі, задумливі вересневі дні ще теплі, наче літні. Та подих осені вже відчутний у вечірній і нічній прохолоді. День народжується в осінньому серпанку, але поступово туман зникає, розсіюється. Підіймається сонечко, обігриває землю.

Нерідко початок вересня дивує своїм теплом, яскравістю, здається, що літо повернулося. Сонце ще довго сяє на ясному небосхилі, та воно вже не таке гаряче, як влітку, а ласкаве, лагідне. Повітря прозоре й легке.

На газонах ще квітнуть яскраві, різнокольорові айстри й жоржини, червоні канни, милують око оксамитові чорнобривці. Та як тільки набіжить хмаринка, змінюються барви навколо: золотяться березові гаї, на бульварах і в парках перше жовте листя встеляє доріжки.

Вітер підхоплює крилаті насінини берези й липи, клена й сосни та переносить їх на далекі відстані.

Помітно скорочується день...

За Алевтиною Волковою

Думаю □ Мовчки прочитай текст-опис та аналогічно до нього опиши свою улюблену іграшку.

Улюблена іграшка

Моя улюблена іграшка – гумовий песик. Він у мене сіренький, з довгими піднятими вгору вушками, маленьким носиком-гудзичком та коричневими очима. Очі ніби дивляться на мене. Песика можна мити, з ним можна купатися. Я зву його Сірком.

Думаю □ Прочитай. Визнач тип тексту. Назви головного персонажа. Добери заголовок. Склади опис білочки.

Чи знайдеться в Румунії ліс, у якому б не зустрілася вам білка? Певне, немає такого лісу, немає такого саду, в якому б не водилося оце миле звірятко.

Де лісова гілка – там і білка. Восени в білки особливо багато клопоту. Треба на зиму грибів насушити. Запастися горіхами, жолудями, шишками. Дупло вимостити, утеплити, упорядити, замаскувати.

Пізніше, коли на землю випадуть заморозки, їй треба міняти шубку. Білка скидає перед зимівлею руду шерсть, одягаючи сіру, теплішу, м'якшу, пухнастішу шубку.

Ще завіють сніги, загудуть завірюхи. Білка сховається в дуплі, укриється пухнастим хвостом і чекатиме відлиги. А доки не чути заморозків, білка розважається.

Чи знаєте ви осінні білчині ігри?

Граються білки в хованки. Граються самі з собою, з променем-зайчиком. Грається білка з білкою.

Сковзне промінь по дереву – білка за ним. Промінь на гілку – білка за променем. Зверху – донизу. Знизу – догори. Хто кого ловить – не втямиш. І не стомиться білка-стрибунка. І не прощається з осінню. Сонце на гілку – білка за ним. Білка на другу, сонце за нею.

Білка безжурно в схованки грає. Білка на зиму горіхи збирає.

За Миколою Сингаївським

Ділова гра ■ Уяви себе в ролі письменника, художника. Склади текст-опис за вибором: а) предмета (квітки, іграшки); б) людини (матері, друга); в) осіннього парку. Пригадай, що таке **пейзаж**, **портрет**, **натюрморт**.

* * *
Скільки барв кругом розлито:
пурпур, охра, зелень, просинь.
Це минає тепле літо,
золота надходить осінь.
Край наш – писанка неначе,
треба тільки вміти бачить!

Василь Сухомлинський

- Прочитай уважно вірш. Скажи, які барви переважають у природі з настанням осені. З чого видно, що поет любить свій край? Знайди ці рядки у вірші і прочитай їх. Які почуття виникли у тебе під час читання вірша? За допомогою власних спостережень розкажи, як приходять осінь у твій край. Придумай заголовок (назву) вірша.

Побудова тексту-міркування. Наявність твердження, доказів, висновків

Думаю Прочитай текст і скажи, з якої сфери цей текст? Визнач абзаци. Про що вони свідчать? Напиши 2–3 абзаци.

Медицина продовжує життя людини...

Дійсно, вона допомагає людині, тварині, пташині. Уяви собі, що було б, якби не було ліків?! Якби не було лікарів: хірургів, травматологів, окулістів, педіатрів, ветеринарів тощо?!

На мою думку, лікарі виконують відповідальну місію.

Трапляються випадки природних катастрофізмів: землетруси, повені, авіакатастрофи, аварії... Коли людина опиняється на межі життя і смерті, завдяки досвідченим лікарям і новітнім технологіям вона немов народжується заново.

Отже, щоб стати високо кваліфікованим лікарем, нам необхідно здобувати якісні знання, працювати над собою.

Перше речення – **твердження**. Другий абзац – **доказ** (доведення). Останній абзац – **висновок**.

Знаходжу Зачитай у тексті твердження, доказ, висновок.

Чудова в бабусиному саду яблуня! Бабуся каже, що таких яблук ніде немає. Я погоджуюсь з нею. Дійсно, яблука в бабусиному саду чудові. Вони всю зиму лежать, наче шойно з гілки. Великі. Налиті соком і без черв'яків. І жодного червивого не буває, жодного гнилого. Мені здається, що ці яблука особливі, чарівні. І яблуня наче казкова. Але в казки я не вірю.

Бабуся просто добре доглядає її: вчасно обкопує, поливає, підбілює стовбур.

За Сашком Дерманським

Знаходжу Прочитай текст. Зверни увагу, як автор пояснює народну мудрість. Напиши свої докази, узагальнення, висновки.

„Птицю впізнають по пір'ю, а людину – по мові”. Людина може мати гарне вбрання, щедру душу, цікаву роботу, – але це не робить її особистістю, якщо бракує знання мови. Стислість, ясність думок, вишуканість засобів і переконливість слів робить людину принциповою, високоморальною; підкреслює гордий національний характер. Багата і грамотна мова вирізняє освічену, культурну, виховану людину.

За Русланом Кацавцем

Осінь

Прийшов вересень. Після спекотного літа, після серпневих теплих днів настала золота осінь.

По узліссях ще ростуть гриби: червоноголові підосичники, зеленуваті й рожеві сиріжки, слизькі грузди і запашні рижики. На старих великих пеньках туляться один до одного тонконогі опеньки.

На освітлених сонцем лісових галявинах червоніють кетяги горобини.

Чисте й прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно лунуть голоси. На дні лісового струмка видно кожен камінчик, кожную тоненьку травинку. По прозорому високому небі біжать та й біжать хмарки. Ясної тихої днини літає над землею, сідає на обличчя липуча павутина.

У ці дні багато птахів готуються у вирій. Уже полетіли ластівки, швидкокрилі стрижі. Зостаються зимувати рябчики, тетеруки, куріпки. У гамірні зграйки збираються шпаки, відлітають на південь співучі птахи. У дальню путь вирушають дикі гуси, покидають рідні болота довгоногі журавлі.

Іван Соколов-Микитов

Вересень – назва дев'ятого місяця календарного року, перший місяць осені.

Гриб – лісова рослина, яка має форму шапки, надітої на ніжку. Гриби бувають їстівні та отруйні. Ласкаво: грибочок.

Кетяг – пучок ягід або квітів на одній гілці, китиця, гроно.

Тулитися – тиснутися, липнути, купчитися.

Галявина – галява, поляна, пролісок, перелісся.

Гучний – голосний, дзвінкий, лункий.

► Добери слова з протилежним значенням до слів:

спекотне – ,

гучно – ,

ясні – .

► Чому осінь називають золотою?

► Які гриби ростуть восени на узліссях?

► Знайди і прочитай, які птахи відлітають у вирій, а які зимують у нас.

► Склади діалог з використанням нових слів із словника.

Висловлююсь усно та письмово

Замітка до стінгазети, лист, запрошення

Лист – це текст, призначений для спілкування на відстані або повідомлення про що-небудь.

Лист складається з таких частин: **звертання** (до кого звертаємося, кому адресуємо лист); **основна частина** (зміст листа); **кінцівка** (слова ввічливості: до зустрічі, з повагою, цілую; дата і підпис).

Припускаю Прочитай лист. Кому він адресований? Про що в ньому розповідається? На які частини його можна поділити? За поданим зразком склади лист приятелеві.

Доброго дня, люба бабусю!

Хочу поділитися з тобою своєю радістю. У школі відбувся конкурс на кращого знавця української мови. Я зайняв перше місце. Зараз готуюся до районної олімпіади. Це дуже відповідально. Ми всі дуже сумуємо за тобою. Після конкурсу я приїду до тебе в гості.

Твій онук Микола
15.10.2017

Думаю Напиши запрошення за зразком.

Запрошення – коротке повідомлення, в якому міститься інформація, **що, коли і де** відбудеться.

Шановна Маріє Іванівно!
Запрошуємо Вас на святковий концерт
з нагоди Дня вчителя, що відбудеться
в неділю 1 жовтня о 19.00
у великій залі кінотеатру „Україна”.

Адміністрація району

Замітка – це повідомлення про якусь цікаву подію, що недавно відбулася. Зміст замітки відповідає на запитання: **що відбулося? де відбулося? коли відбулося?**

Думаю □ Де і як ми використовуємо телефон? Напиши SMS друзів.

Знаходжу ▶ Прочитай замітку зі шкільної стінгазети. Визнач її тему та основну думку. Придумай свій заголовок.

Приємна несподіванка

Одинадцятого вересня на шкільному подвір'ї з'явилися дві нові дівчинки зі своїми мамами. Всі вітаються, тільки вони стоять осторонь. Не знають, до кого підійти. Здається, вони наші ровесники.

Для учнів четвертих класів поява цих дівчаток біля школи на лінійці була несподіванкою. Ми разом з учителькою Оксаною Іванівною, яка є класним керівником, підійшли до дівчат і спитали, чи хочуть вони разом з нами взяти участь у лінійці. „Так”, – відповіли незнайомки.

Учні нашого класу швидко познайомилися з Вікою та Марією. Після урочистості ми пішли в клас. Розпитали, звідки вони і як потрапили до нашої школи. Дівчата розповіли про себе. Всі швидко подружилися. Зараз ми разом вчимося, допомагаємо одне одному і спілкуємося на різні життєві теми.

Як працювати над заміткою

1. Добери тему, яка зацікавить усіх.
2. Продумай послідовність викладу думок (план).
3. Розповідай не про все потроху, а про найважливіше.
4. Пиши грамотно, дотримуйся абзаців.

Думаю □ Склади замітку на одну з заданих тем: „Експерсія до музею”, „Справжні змагання”, „Помічники бібліотекаря”, „Шкільний ляльковий театр”, „Допомога переселенцям”.

Щедра осінь

Непомітно підкрадається осінь. Хитрувато усміхається вона за лісом та ніжним голосом піддобрюється до людей:

– Може, вам золотого медку? А може, яблечок рожевобоких? Винограду солодкого? Кавунів червоних, як жар? Все у мене є, всім я багата, любі...

Люди ласують золотим медком, ласують та щедрю осінь підхваляють:

– Ну й осінь! Ну й багатійка! Медком як щедро частує!

А про те й гадки нема, що медок той літо із своїх квітів запашних подарувало.

Збирають у садках яблука, викладають рядками в ящиках пахучі груші.

А дід Саливон зачудовано крутить головою, осінь славословить:

– Хе, ох воно що то осінь. Зима – морозом вичавить, весна – віником вишкребе, літо – сонцем випалить, а осінь-господиня щедрою рукою в комору засипле.

Сидить Степанко на баштані, частується від гарячого, як жар, кавуна соковитими скибками і знову-таки осені дякує.

– Без літа й осені, дитино, не буває.

А осінь – знає своє. Тихцем гризе та й гризе золотого окрайця. Як гризне, так дня й відкусить, так дня й поменшає. Зате ночі з кожним днем стають довшими, вечори холоднішими, а ранки покривають усе рясними та холодними росами.

Юрій Збанацький

- ▶ Як підкрадається осінь?
- ▶ Знайди і прочитай, чим піддобрюється осінь до людей.
- ▶ Що сказав про цю пору року дід Саливон?
- ▶ Добери до поданих слів слова близькі за значенням:

господиня – , чудовий – , частувати – .

- ▶ Добери до поданих слів слова з протилежним значенням:

солодка – , багата – , довго – .

- ▶ Граємо: намалюємо картину осені.

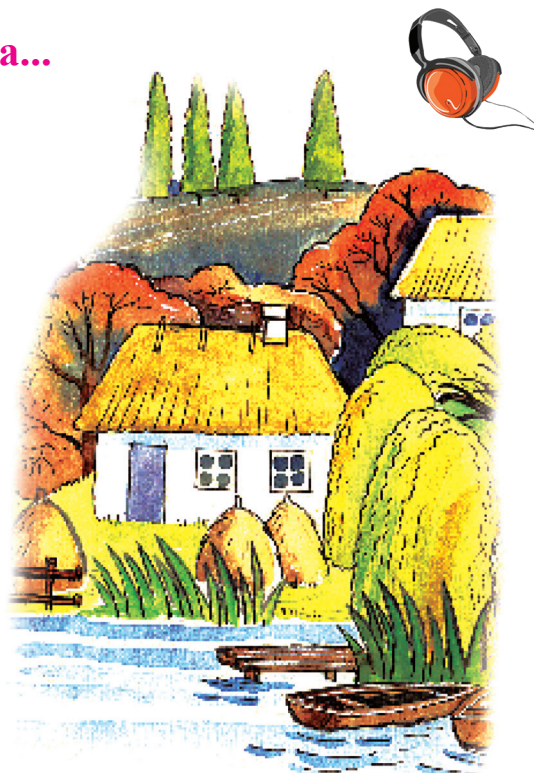
Дрімають села...

Дрімають села. Ясно ще
Осіньне сонце сяє,
Та холодом осіннім вже
В повітрі потягає.

Темно-зеленії садки
Дрімають вже без плоду,
І тихо гріються хатки,
І верби гнуться в воду.

Ще ліс не стогне тим важким
Осіньнім, довгим тоном,
І ще стрілою ластівка
Звиваєсь над загоном.

Іван Франко

Дрімати – куняти, спати.

Стогнати – скиглити, охати.

Сяяти – ясніти, зоріти, променіти, грати, світитися, горіти.

- ▶ У якому значенні вжито вислів „Дрімають села”?
- ▶ Хто написав цей вірш?
- ▶ Що ти знаєш про Івана Франка?
- ▶ Яку картину ти уявляєш, читаючи вірш?
- ▶ Порівняй описи і скажи, як ти їх уявляєш:
 1. Дрімають села...
 2. Темно-зеленії садки дрімають вже без плоду...
 3. І тихо гріються хатки...

* * *

Вчора ще дзвеніли коси
В гаї на лужку,
Нині ж там стоїть вже осінь
В жовтім козушку.

Я до неї у долину
Вибіг із воріт.
Придивився: то ж калина
В золоті стоїть!

Володимир Ладизець

Речення

Види речень за метою висловлювання

Відшукую Розглянь таблицю. Зверни увагу на вид речень за метою висловлювання й інтонацією та розділові знаки в кінці кожного речення.

Речення за метою висловлювання		
Розповідне	Питальне	Спонукальне
Розповідь, повідомлення про що-небудь	Запитання	Наказ, заклик, спонукання, застереження
Багато пташок залишається у нас зимувати.	Які пташки залишаються у нас зимувати?	Бережіть птахів! Підгодовуйте їх взимку! Не можна знищувати пташиних гнізд.
Крапка (.)	Знак питання (?) (!?)	Знак оклику (!), крапка (.)
Речення за інтонацією		
Окличні	Неокличні	
Шануйте батьків!	Я вивчила вірш напам'ять.	

Знаходжу Прочитай текст. Назви види речень за метою висловлювання. Перепиши, постав розділові знаки, визнач питальні речення.

Непомітно підкрадається осінь Хитрувато усміхається вона за лісом та ніжним голосом піддобрюється до людей

– Може, вам золотого медку А може, яблучок рожевобоких Винограду солодкого Кавунів червоних, як жар Все у мене є Всім я багата, любі

Люди ласують золотим медком та щедру осінь підхваляють

– Ну й осінь Ну і багатійка Медком як щедру частує

Юрій Збанацький

Думаю Перепиши текст. Визнач межу кожного речення. Добери заголовок. Назви відомі тобі лікарські рослини та поясни, яка від них користь.

Ромашка – ніжна квітка головка її – наче маленьке жовте сонечко з білосніжними промінцями, листя – ніби прозоре зелене мереживо ромашка – лікарська рослина.

Перевір себе

1. Випиши вислови і побудуй звукові моделі виділених слів.

1. Мовлення дається багатьом, але мудрість нечисленним (*Катон Старший*). 2. Добре говорити – означає просто добре думати **вголос** (*Ернест Ренан*).

2. Розташуй і напиши речення так, щоб вийшов текст. Підкресли голі члени речення.

Цей звичай прийшов із глибини століть. Хліб у **прадавні** часи вважався священним. Скріплену хлібом обіцянку не можна **було** порушувати. Коли укладали важливі угоди, обмінювалися хлібом-сіллю. Дорогих гостей у Румунії заведено **зустрічати** хлібом-сіллю на вишитому рушнику.

3. Знайди слова з протилежним значенням до виділених слів у вправі 1.

4. Прочитай текст. Випиши слова, вставляючи пропущені букви.

Культура мовлення – це духовне обличчя людини. Вона свідчить про загальний розвиток особистості, про ступінь **просві**тленості її до духовних багатств рідного народу й надбань **ус**ого лю**д**ства.

За Русланом Кацавцем

5. Випиши з тексту словосполучення, за допомогою яких описано інтер'єр хати.

На перший погляд ця оселя не вирізняється серед інших у селі. Біленька хата впорядковане зелене подвір'я, криниця, садок. Але є в цій господі дивовижний куточок, що зберігає дух поколінь, таїну старовини. (*Ганна Кацавець*)

6. Прочитай текст. Підкресли нові слова. Розбери за будовою виділені слова.

У деяких країнах, зокрема скандинавських, будують цілі міста-заповідники. У них використовують лише **екологічно** чисті джерела енергії – сонячні **батареї**, електростанції, що працюють на морському припливі, вітроелектростанції.

7. Напиши власний роздум „Чи ввічливо придумувати прізвиська ронікам” (п'ять-шість речень).

8. Поясни правопис слів: еміграція, діаспора.

9. Знайди в інтернеті 3 нові слова.

Розділ 2. Що я люблю

- У виконанні яких артистів ти чув цю пісню?

Зеленеє жито, зелене

Українська народна пісня

Зеленеє жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зеленеє жито жінці жнуть,
Хороші гості в хату йдуть.

Зеленеє жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зеленеє жито за селом,
Хороші гості за столом.

Зеленеє жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зеленеє жито при межі –
Хороші гості до душі.

Зеленеє жито, зелене,
Хороші гості у мене.
Зеленеє жито ще й овес, –
Тут зібрався рід наш увесь.

- Розкажи, як ти любиш своїх батьків, дідусів, бабусь.
- Чи знаєш ти свій родовід? Склади родинне дерево твого роду.
- Пригадай, яку народну пісню про родину ти знаєш.

Прислів'я

Як ти шануєш своїх батьків, так і тебе твої діти шануватимуть.

Головні та другорядні члени речення

Думаю □ Прочитай речення правої і лівої колонок. Чим вони відрізняються? Постав запитання до другорядних членів речення. Випиши їх.

що зробив?
що?
Повіяв вітер.
Зашуміли дерева.
Листя падає.

який?
Повіяв степовий вітер.
Зашуміли дерева в лісі.
Тихо падає жовте листя.

Підмет і присудок – головні члени речення (основа речення). Всі інші члени речення – **другорядні**.

Знаходжу ▶ Перепиши, підкресли головні члени речення. Назви усно другорядні члени речення. Зроби схему останнього речення за зразком.

Після спекотного літа настала золота осінь. Прийшов вересень. По узліссях ще ростуть гриби. На старих великих пеньках туляться один до одного тонконогі опеньки.

На лісових галявинах червоніють кетяги горобини.

Чисте й прозоре повітря. Далеко чути звуки, гучно линуть голоси. На дні лісового струмка видно кожен камінчик. По прозорому високому небі біжать хмарки.

За Іваном Соколовим-Микитовим

Зразок. Мама спекла смачний пиріг з вишнями.
що зробила? який? хто? що? з чим?

Відшукую ▶ Прочитай, випиши граматичну основу речень. Зроби звукобуквений аналіз виділених слів.

1. Лелеки летіли на луг через річку. 2. У повітрі повіяв легкий вітерець. 3. Микола часто пише листи бабусі. 4. Настя уважно слухала пояснення вчителя. 5. Дятел у лісі працює весь день. 6. Над бузком в'ються бджоли.

Припускаю □ До яких членів речення можна поставити запитання від присудка? А до яких – від підмета? Зроби письмово схеми речень.

1. Минуло гаряче літо. 2. Несподівано подув свіжий вітерець. 3. Далеко чути спів птахів. 4. Книжка нам дає знання. 5. Ми вміємо працювати на комп'ютері. 6. На Євробаченні звучали сучасні пісні.

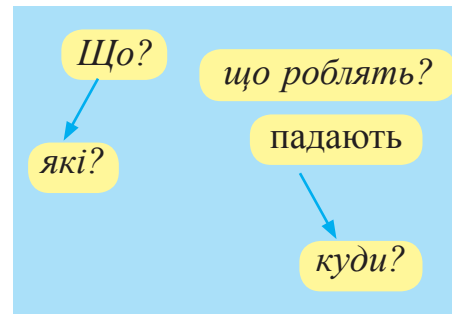
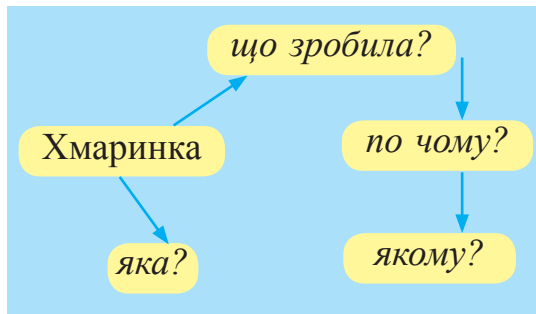
Редагую □ Закінчи речення, використовуючи слова з довідки. Яку роль виконують у реченні пропущені слова?

Продзвенів []. У клас заходять []. Починається []. [] читає про лісових звірів. А за вікном [] гризе горішки.

Довідка: учні, дзвінок, учитель, урок, білочка.

Думаю □ Склади 4–5 речень про літні розваги. Підкресли головні члени речення.

Припускаю □ Опиши, який сьогодні день. Використовуй подані схеми.

Думаю □ Знайди у тексті на стор. 55 у першому куплеті головні та другорядні члени речення. Усно поясни, на які питання вони відповідають.

Редагую □ Прочитай. Добери відповідні головні та другорядні члени речення.

Влітку Дон [] у бабусі в []. [] є річка []. Вранці [] ходив ловити []. Бабуся працювала на []. Вона [] овочі. [] допомагав їй збирати [].

Редагую □ Перепиши вірш, вставляючи потрібні прийменники. Постав запитання від головних до другорядних членів.

Дятел вибрав окуляри.
Натягнув собі [] ніс,
Полетів трудитись [] ліс.
Змайстрував мій братик Гриць
Гарну хаточку [] птиць.
Он [] дереві вона,
[] садку [] вікна.

Михайло Стельмах

Відшукую ▶ Перепиши речення. Поясни, де однозвучні прийменники, а де префікси. Знайди граматичну основу речень.

1. Ми доїхали до школи автобусом.
2. Юлія написала на дошці оголошення.
3. Дідусь накосив на лузі сіна.
4. Дівчатка з'їхали з гори на санчатах.
5. Хлопці відштовхнули човен від берега.
6. Сонце зайшло за хмару.

Думаю □ Яка тема тексту? За допомогою чого зв'язані слова у реченні? Перепиши останній абзац. Про що ти довідався?

Ми з дідусем ідемо квітучим узліссям, і він розповідає мені про трави.
– Це, як бачиш, звичайна кропива. Лікуються нею, коли болить попереk, і ще вона зупиняє кровотечу. І цю рослину ти знаєш. Понюхай. Як зветься?
– М'ята, – кажу нюхнувши.
– М'ята лікує, коли болить у животі. Ось це зілля на вигляд мирне, а зветься звіробій. Лікує воно печінку.

Володимир Перепелюк

Думаю □ Зроби схему та постав питання до поданого речення.

Милуйся осінніми деревами при заході сонця.

СЛОВНИК !

Попереk – тут: частина спини нижче пояса.

Лисиця та Рак

Казка

Біжить лисичка полем. Добігає до річки, аж дивиться – рак виліз з води на камінь та клешні точить, щоб гостріші були.

– Здоров був, раче! – каже йому лисичка. – З тим днем, що сьогодні! Це ти, мабуть, до косовиці готуєшся, що клешні об камінь гостриш?

Поздоровкався і рак та й каже:

– Я клешнями роблю те, що ти зубами; так треба, щоб гостріші були.

А лисичка тоді йому:

– Тепер я бачу, чого з тебе люди сміються, розказуючи, як ти сім літ по воду ходив, та й ту на порозі розлив! Як його ходити у світі, коли на ногах зуби? Признайся, що таки правду люди говорять про тебе!

– Може, колись теє й правдою було, та тепер брехнею стало! Ось коли хочеш, то давай побіжим наввипередки. Я тобі ще на один скок уперед ходу дам. Біжим до тієї осички, що стоїть онде на узліссі.

– Як так, то й так, – каже лисиця.

Повернулась до лісу, стала на один скок уперед проти рака та й дожидає, коли той звелить бігти. А рак, учепившись клешнями за лисиччиного хвоста, підобгав усі вісім своїх ніг та й гукнув:

– Но!

От лисичка і подалась вповдовж поля. Добігає до осики, повернулась, щоб подивитись, а де той рак чимчикує, аж чує позад себе:

– Та й забарилась ти, лисичко! Я вже і на осику лазив, усе визирав, чи скоро ти прибіжиш.

Дуже здивувалась лисичка, аж рота роззявила:

– Чи то ж видано! – каже. І більш не сміялася з рака..

► Знайди слова з протилежним значенням:

біжить – , виліз – , сьогодні – , тепер – .

► Куди побігла Лисиця?

► Кого вона там бачила?

► Що робив Рак?

► Знайди у тексті слова звернення Лисиці до Рака. Прочитай цей абзац.

► Знайди у тексті, де Рак пропонує змагання. Прочитай цей абзац.

► Для чого Раку ці змагання?

► Що довів Рак Лисиці?

► Який висновок цієї казки?

Поняття про однорідні члени речення

Відшукую Напиши речення. Постав запитання до слів, що перелічуються, разом зі словами, від яких вони залежать.

Зразок. Їздять (що?) машини, (що?) тролейбуси, (що?) таксі, (що?) автобуси, (що?) трамваї.

1. Вулицями їздять машини, тролейбуси, автобуси, трамваї. 2. Будьте уважні на переходах, у метро. 3. Микола встав, поснідав, зробив зарядку і пішов до школи. 4. Тонка прозора павутинка блищить на сонці.

Члени речення, що відносяться до одного й того слова і відповідають на одне й те ж саме питання, називаються **однорідними**. Однорідними можуть бути підмети, присудки і другорядні члени речення. *Наприклад:* Відлітають ластівки й лелеки. Павло ~~гойдас~~ ~~й~~ ~~колише~~ сестричку. Ми часто ~~користуємося~~ телефоном та інтернетом.

Знаходжу Перепиши речення. У першому і другому реченнях знайди головні члени. Підкресли однорідні члени речення.

1. Розквітають в Україні гарні села і міста. 2. Джерела б'ють, співають і кричать, а потім виливаються у ріки. 3. Чую, як пахне Вітчизни земля блакитною росою, квітками. 4. Мудрим ніхто не вродився, а навчився.

Однорідні члени речення з'єднуються інтонаційно або за допомогою слів **і (й), та, а, але, проте** та ін.

Редакую Доповни перелік однорідними членами речення.

У садах вже дозріли фрукти: яблука, , .
До віночка влітають: волошку, , .

Знаходжу Прочитай. Напиши речення, назви однорідні члени. Добери узагальнюючі слова.

1. У серпні цвітуть петрові батого, верес, жоржини, чорнобривці.
2. Уже відлітають ластівки, лелеки, шпаки.

Аргументую Прочитай вірш, вивчи його напам'ять. Напиши у зошит. Поясни розділові знаки між однорідними членами речення.

Мій рідний край, моя земля,
велика-превелика.
Є в ній степи, ліси, поля,
моря, і гори, й ріки.

Наталія Забіла

Кома не ставиться, коли сполучники **і (й), та** вживаються при однорідних членах тільки один раз. Перед сполучниками **а, але** кома ставиться завжди.

Припускаю Перепиши речення. Постав у них розділові знаки, які з'єднують однорідні члени речення.

І ручки.. і зошити.. і підручники.. й олівці – все це шкільне приладдя. Над передачею працюють: продюсер.. оператор.. телеведучий.

Припускаю Прочитай речення. Знайди однорідні члени речення.

Сірим було б життя без колядок і щедрівок, без різдвяних вертепів, великодніх веснянок, купальського хороводу.

Мати перша навчила мене любити роси, любисток, м'яту і калину.

Михайло Стельмах

Припускаю Прочитай. Знайди і запиши однорідні члени речення.

Сонечко зайшло. Потемніло поле. З яру розповзається присмерк по полях і луках. Розтікається, як річка. А на верхівці тополі спалахнули золоті іскорки. Це сонечко послало своє останнє привітання. Спалахнули і погасли. До побачення, сонечко!

Ділова гра Уяви себе в ролі водія, таксиста, диспетчера, кондуктора. Склади текст „Моя поведінка в транспорті”.

При однорідних членах речення може бути узагальнююче слово.
Наприклад: Люди, птахи, рослини – усі вітали весну.

Узагальнююче слово може стояти перед однорідними членами речення або після них. Воно об'єднує всі однорідні члени речення.

Висловлююсь усно та письмово

Робота з деформованим текстом: переставляння частини тексту, додавання

- Розглянь малюнки та знайди помилку. Склади текст і напиши його, дотримуючись послідовності частин тексту: зачин, основна частина, висновок. Скажи, як би ти повівся у відповідній ситуації. Склади усну розповідь „Цікаві випадки з мого життя”.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав свого однокласника, що сказане слово має велике значення?

Вибери свій варіант: бути уважним, не ображати, аналізувати перед тим, як щось сказати.

Висловлююьь усно та письмово

Складання тексту-опису за змістом малюнка та запитаннями

Ділова гра ■ Інсценізуй розповідь на радіо чи телебаченні про свої канікули. Звертай увагу на початок дії, розвиток та її завершення, на вимову слів у реченні. Регулуй дихання, силу голосу, темп мовлення залежно від ситуації та інформації, яку хочеш озвучити.

1. У якому селі ти відпочивав?
2. Опиши село, де провів відпочинок.
3. З ким ти познайомився влітку?
4. Як ти допомагав старшим у селі?
5. Розкажи про розваги в селі.
6. Які спогади залишились у тебе?
7. Чим відпочинок у селі кращий і корисніший, ніж у місті?

1. У яких містах ти побував? Опиши їх.
2. Яке з відвіданих тобою міст – найкраще?
3. Які розваги є в містах?
4. Чи відвідував ти цирк, кіно, театр?
5. Які спогади залишились у тебе? Розкажи.
6. Чим відпочинок у місті цікавіший, ніж у селі?

Ділова гра ■ Уяви себе в ролі диктора, фотокореспондента, журналіста, оператора, редактора, продюсера чи телеведучого. Склади відповідний текст-опис. Використай допоміжний матеріал (текст, фотографії, редагування, сценарій).

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав свого однокласника в тому, що справді відпочивав у місті чи селі?

Вибери свій варіант: надіслав би SMS, через скайп, інтернет, інші версії.

Перевір себе

1. Прочитай текст. Яка головна думка. Добери до нього заголовок.

Мабуть, ніщо так відверто не відображає загальний культурний рівень людини, як її мовлення. У спілкуванні ми дізнаємось не лише про думки, почуття і наміри спілкування, але й складаємо собі уявлення про його загальний розвиток, грамотність, начитаність. Багатий словниковий запас, жвавість, образність мови, гнучкість і яскравість інтонацій – усе це показники людини високої культури. М. Т. Рильський зауважив: „Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любимо її, розвиваймо її”.

В. Сергієнко, з книги „Поговоримо про вихованість”

2. Спонукальним є речення:

1. Хай помріють тихенько в квіту журавлині літа. (О. Головка) 2. Відлітають гуси і лелеки у краї заморські і далекі. (О. Олесь)

3. З одним головним членом є речення:

1. Юрко та Ігор побігли до зеленого килима поля. 2. У саду пахло стиглими яблуками. 3. Маленька пташка поклювала всі зернятка.

4. У наведеному реченні виділене слово є: Мама налила в глечик сік.

1. Підмет. 2. Присудок. 3. Додаток. 4. Другорядний член речення.

5. Потребує редагування речення:

1. Через багато років вони зустрілися. 2. Мама поставила на святковий стіл новий посуд і тарілки. 3. Я люблю читати казки. 4. У садку біля хати росли молоді яблуні і груші.

6. У реченні обов'язково мають бути підмет і присудок: 1. Так 2. Ні

7. Неправильно утворено словосполучення:

1. Вибачте нас. 2. Дякую тобі. 3. Хворий на грип. 4. Ранок о сьомий годині.

8. Склади речення за схемою: _____

9. Розстав розділові знаки. М. Т. Рильський зауважив Мова – втілення думки.

Розділ 3. Чарівна зима

Мамо, іде вже зима

„Мамо, іде вже зима,
Снігом травицю вкриває,
В гаю пташок вже нема...
Мамо, чи кожна пташина
У вирій на зиму літає?” –
в неньки спитала дитина.
„Ні, не кожна, – одказує мати. –
Онде, бачиш, пташина сивенька
Скаче швидко отам біля хати,
Ще зосталась пташина маленька”.

„Чом же вона не втіка?
Нащо морозу чека?”
„Не боїться морозу вона,
Не покине країни рідної,
Не боїться зими навісної,
Жде, що знову прилине весна”.

Леся Українка

Сніг – атмосферні опади у вигляді білих зіркоподібних кристалів.

Зима – найхолодніша пора року, що настає після осені.

Від зими до зими

Січень січе,
лютий лютує,
березень плаче,
квітень квітує.

Травень під ноги
стеле травицю,
червень складає
сіно в копиці.

Липень медовий
бджілок чарує,

серпень чудовий
булки дарує.

Вересень трусить
груші в садочку,
жовтень гаптує
клену сорочку.

Йде листопад,
застеля килими,
грудень надходить –
початок зими.

Федір Петров

Січень – назва першого місяця календарного року, другий місяць зими.

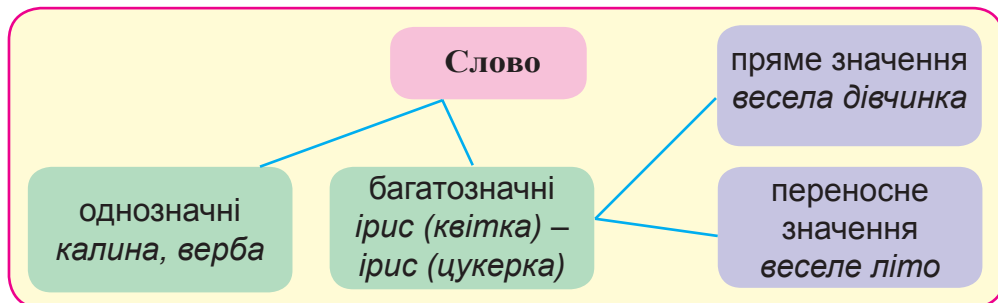
Слово

Повторення та узагальнення вивченого про слово

Усі слова – співучі струни,
коли під майстровим смичком.

Максим Рильський

Думаю Розглянь таблицю і пригадай, що ти знаєш про слово. Наведи власні приклади.

Знаходжу Розглянь малюнки. Склади та напиши речення зі словами: вулиця, завулок, шлях, траса; спати, куняти, дрімати. Як можна назвати кожную групу слів?

Відшукую Перепиши речення. Випиши парами з кожного речення слова-антоніми.

1. Умій батьківщину любити, а ворога – ненавидіти (*Народна творчість*).
2. Старе одживає, нове народжується (*Остан Вишня*).

Аргументую Прочитай та поясни значення виділених слів. Поясни, чому слово **ручка** є багатозначним. Склади речення зі словом **земля** у двох різних значеннях.

1. Я веду братика за ручку.
2. Мені подарували кулькову ручку.
3. Треба відремонтувати дверну ручку.

Думаю □ Напиши речення, скажи, у якому з них значення слів пряме, а в якому – переносне.

1. Бабуся прожила довге життя. У Оксани дуже довге волосся.
2. Дуб шелестів кучерявим чубом. У Сергійка кучерявий чуб. 3. Цукор на смак солодкий. Солодка усмішка не завжди щира. 4. Брату на день народження подарували золотий годинник. Панує золота осінь.

Дискутую ○ Прочитай вірш. Між ким відбувається розмова?

- Я весело у небі сяю!
- А я тлю всю поїдаю!
- Я не ти, а ти не я,
Спільне в нас лише ім'я!

Припускаю □ Склади два речення зі словом „сонечко” так, щоб воно мало різні значення.

Доказую ○ Прочитай словосполучення. Склади з ними речення.

Шовкова тканина	шовкове волосся
Кам'яний будинок	кам'яне обличчя
Залізна рука	залізна дорога

Відкриваю ▶ Напиши, в якому значенні вжито словосполучення:

А – в прямому *Б – переносному*

Гострий біль.
Гострий ніж.
Гостре слово.
Гострий погляд.

Доказую ○ Граємось. Знайди „зайві” словосполучення

Золота ложка.	Сумує ліс.	Срібний голос.
Золота людина.	Сумує небо.	Срібний ніж.
Золоті руки.	Сумує мати.	

СЛОВНИК!

Чуб, чуприна – волосся на голові у людини.

Протоптали стежку

Уночі була хурделиця. Намело кучугури снігу. Рано-вранці у школу йшло троє дітей: Юрко, Михайлик і Ніна. Всюди коло хат з'являлися люди. Відкидали лопатами сніг, прокладали доріжки.

Ось хатина бабусі Марії. Вона живе одна-однісінька. Зупинилися діти біля бабусиноного двору. Нікого не видно.

– Як же бабуся до криниці вийде? – сказав Юрко. – Снігу ж скільки!

– Давайте протопчемо стежку від хати до криниці! – порадив Михайлик.

Діти увійшли на бабусине подвір'я. Йшли по глибокому снігу. Від воріт до хати йти було дуже важко. А від хати до воріт – трохи легше. Пройшли два, три, чотири рази. Протоптали стежку від воріт до хати і від хати до криниці.

Спітнілі, стомлені, радісні діти йшли до школи. Вони думали: ось бабуся Марія вийшла з хати, побачила стежечки, радіє...

Василь Сухомлинський

- ▶ Перекажи оповідання. Зверни увагу на будову тексту.
- ▶ Що трапилось уночі?
- ▶ Хто рано-вранці йшов до школи?
- ▶ Що робили люди на вулицях?
- ▶ Що вирішили зробити діти, коли дійшли до подвір'я бабусі Марії?
- ▶ Чому раділи діти?
- ▶ Знайди слова з протилежним значенням до слів:

вдень – , вранці – , важко – .

- ▶ Впорядкуй абзаци відповідно до дій.

Спітнілі, стомлені, радісні діти йшли до школи. Вони думали: ось бабуся Марія вийшла з хати, побачила стежечки, радіє...

Діти увійшли на бабусине подвір'я. Йшли по глибокому снігу. Від воріт до хати йти було дуже важко.

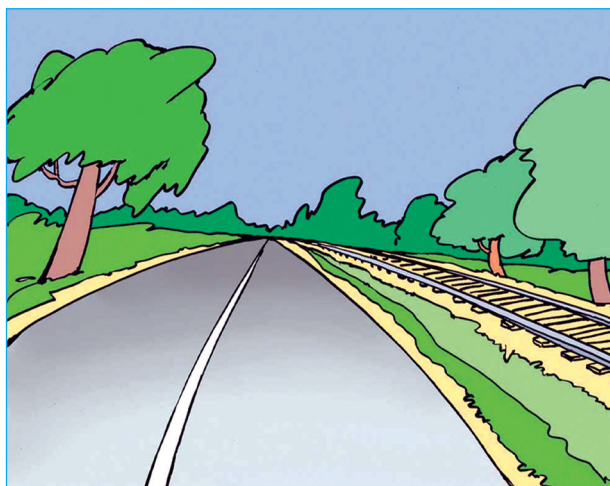
Прикмета

Вночі іній на дерева ліг – удень не випаде сніг.

Слова, близькі за значенням

Кожне слово щось означає, тобто має **лексичне значення**.

Відшукую Скажи, чи близькі за значенням такі групи слів: **вулиця, завулок, шлях, траса; спати, куняти, дрімати**.

Аргументую Прочитай групи слів. Чи близькі вони за своїм лексичним значенням? Як називаються такі слова?

1. Робота – праця, труд; мужність – відвага, сміливість; дорога – шлях, гостинець; будинок – хата, житло, оселя, садиба; їжа – страва, корм, пожива.
2. Відважний – сміливий, безстрашний, хоробрий; веселий – радісний, бадьорий; пухкий – м'який; спритний – швидкий, прудкий; мирний – спокійний, тихий.
3. Мерзнути – холонути, дубіти, стигнути; говорити – розмовляти, спілкуватися, бесідувати; іти – ступати, крокувати, човгати; боятися – полохатися, лякатися.

Припускаю Добери слова близькі за значенням до слів **гора, хоробрий, говорити, повільно**, використовуючи подані нижче слова.

Казати, відважний, висота, шепотіти, плести, сміливий, вершина, повагом, безстрашний, щебетати, неспішно, поволі.

Доказую Поясни, який відтінок у значеннях мають подані слова з близьким значенням. Склади з ними речення.

Злий – лютий; великий – здоровенний; сміятися – реготати.

Редагую Склади речення зі словами.

Мелодія – мотив, наспів; відношення – стосунки; втрата – збиток;
відкривати – відчиняти; вражати – дивувати; навідувати – знаходити.

Думаю Випиши слова близькі за значенням до слів:

Лелека

Довідка: бусол, чорногуз, боціон, бузько, жабоїд, бусел.

Сміливий

Довідка: відважний, горобрий, смілий, безстрашний, мужній, відчайдушний.

Знаходжу Прочитай. Знайди, у якому реченні вжито слова, близькі за значенням.

1. Знову дзвеніли, бриніли, сурмили комарі, допікали, дошкулювали, діймали, жерли, гризли (Ю. Яновський). 2. Луки, води, благовиння вільний голос не дають (Г. Чупринка). 3. Краще гірка правда, ніж солодка брехня (Народна творчість).

Білі мухи

Білі мухи налетіли, –
Все подвір'я стало біле.
Не злічити білих мух,
Що летять, неначе пух.
– Галю, Петрику, Кіндрате,
Годі, ледарі, вам спати!

І побігли до санчат
Галя, Петрик і Кіндрат.
Всі з гори летять щодуху,
Щоб піймати білу муху.
А санчата їм усім
Змайстрував старий Максим.

Максим Рильський

- ▶ Прочитай виразно вірш і вивчи його напам'ять.
- ▶ Склади текст-розповідь за малюнком.
- ▶ В якому значенні вжито словосполучення „білі мухи”.
- ▶ Склади речення з прямим та переносним значенням слів.
- ▶ Як розумієш вислів „не злічити білих мух, що летять, неначе пух”.

Свято Миколая

У народі святого Миколая люблять і шанують як помічника і заступника всіх трударів.

Його називають батьком сиріт, вдів та бідних.

З його ім'ям пов'язано багато цікавих обрядів. Наприклад, до свята випікають спеціальне печиво – миколайчики, кладуть його дітям уночі під подушку.

Звичай обдарування на Миколая дітей, дівчат, коханих зберігся й у наші дні. Люди кажуть: „Святий Микола Чудотворець на небі не сидить, а тут, на землі, людям помагає”.

За Тетяною Зеленченко

Свято – день або дні, коли відзначають видатні події, знаменні дати.

► Проведіть діалог на тему „Який подарунок ти отримав?”.

Слова, протилежні за значенням

Знаходжу Розглянь малюнки та назви предмети. Що ти помітив? Обґрунтуй свою думку.

Думаю Перепиши речення. Випиши парами з кожного речення слова-антоніми.

1. Умій батьківщину любити, а ворога – ненавидіти (*Народна творчість*).
2. Старе одживає, нове народжується (*Остан Вишня*).
3. Геть пішло з країни горе, розлилося щастя море (*Народна творчість*).

Відкриваю Прочитай і перепиши слова, протилежні за значенням. Поясни їх значення.

1. Голосний – тихий, дорогий – дешевий, сумний – веселий, добрий – поганий, чистий – брудний. 2. Швидко – повільно, далеко – близько, легко – важко, багато – мало. 3. Бігати – стояти, збільшувати – зменшувати, кричати – мовчати, плакати – сміятися. 4. Зима – літо, день – ніч, мир – війна, шум – тиша, друг – ворог, життя – смерть, щастя – горе, початок – кінець, загадка – відгадка, запитання – відповідь.

Думаю До поданих слів добери слова з протилежним значенням.

Зразок. Ситий – голодний.

Солодкий – ; старий – ; твердий – .

Ділова гра Лінгвістична естафета.

Один за одним швидко називають, відповідне слово з протилежним значенням. У разі затримки відповідає наступний.

Радість, чисто, мороз, сміється, цікаво, весело, голосно, важкий, верхній, босий, свіжий, наздогнати.

Горе, брудно, спека, плаче, нудно, сумно, тихо, легкий, ніжний, взутий, черствий, відставати.

Свят-вечір

Свят-вечір – це святкова вечеря напередодні Різдва.

Свят-вечір проходить у сімейному колі. За народними уявленнями усе, що стосується святкового столу, набуває чудодійної сили. У цей день люди створюють образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі.

До Свят-вечора готують чітко визначену кількість страв. Під час приготування використовують майже всі наявні у господарстві продукти.

З цими святковими стравами дітей посилають до родичів, а ті передають подарунки зі свого столу.

Це з'єднує сім'ї, зміцнює їхню приязнь, виховує щедрість.

За Тетяною Зеленченко

- ▶ Як зустрічаєш ти в родині Свят-вечір?
- ▶ До кого приходить Свят-вечір?
- ▶ Як відзначають у твоїй родині це свято?
- ▶ Що готують люди до цього свята?
- ▶ Кого навідують діти в цей вечір?
- ▶ Що вони передають родичам?
- ▶ Хто персонажі подій?
- ▶ Чому вчить цей звичай майбутніх поколінь?
- ▶ Впорядкуй абзаци.

До Свят-вечора готують чітко визначену кількість страв. Під час приготування використовують майже всі наявні у господарстві продукти. З цими святковими стравами дітей посилають до родичів, а ті передають подарунки зі свого столу.

Це з'єднує сім'ї, зміцнює їхню приязнь, виховує щедрість.

Свят-вечір проходить у сімейному колі. За народними уявленнями усе, що стосується святкового столу, набуває чудодійної сили. У цей день люди створюють образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі.

Свят-вечір – це святкова вечеря напередодні Різдва.

- ▶ Доповни речення словами з тексту.
До Свят-вечора готують Під час приготування використовують ...
З цими святковими стравами дітей посилають до ...

Багатозначність слів. Пряме і переносне значення слів

Знаходжу ▶ Розглянь малюнки та назви предмети. Що ти помітив?

Доказую ○ Прочитай речення. Що називають виділені слова?

1. Щасливі люди йдуть навколо, на **головах** у них вінки (*В. Со-сюра*).
2. Одна **голова** добре, а дві – краще (*Народна творчість*).
3. Ти будеш **головою** в домі.

Аргументую ○ Чи подумав ти, що у першому реченні слово **голова** означає частину тіла, у другому – розум, у третьому ж – керівника?

Слова, які мають кілька лексичних значень, називаються **багатозначни-ми**. Значення їх можна зрозуміти лише у зв'язку з іншими словами.

Дискутую ○ Прочитай та поясни значення виділених слів.

1. Я веду братика за **ручку**.
2. Мені подарували кулькову **ручку**.
3. Треба відремонтувати дверну **ручку**.

Аргументую ○ Прочитай подані парами багатозначні слова. Склади речення з кожним словом відповідно до його змісту.

1. Півники – птахи, півники – квіти.
2. Лисички – звірі, лисички – гриби.
3. Ніжки дитини, ніжки стільця.

Слово може вживатися в **прямому** й **переносному** значенні.

Дискутую Прочитай, порівняй значення слів. Чому так можна казати?

Гірка редька.	Гіркі слова.
Хлопчик сміється.	Сонце сміється.
Золотий годинник.	Золота осінь.
Біжать хлопці.	Біжать струмки.
Хор співає.	Душа співає.
Холодний вітер.	Холодна зустріч.

Знаходжу Перепиши речення та вкажи, у котрому з речень значення слів пряме, а в котрому – переносне.

1. Бабуся прожила довге життя. У Оксани дуже довге плаття.
2. Дуб шелестів кучерявим чубом. У Сергійка кучерявий чуб.
3. Цукор на смак солодкий. Лисичка мовила солодким голосом. Солодка усмішка не завжди щира.

Думаю Прочитай вірші. Знайди слова, вжиті в переносному значенні. Поясни їх значення.

Хто що пише

Уривок

Пише хвостиком лисиця
Слід по росяній траві.
Пише дятел, чорна птиця,
Дивні знаки на корі.
Щось таємне пишуть риби
Плавниками у ставку.
Зайчик сонячний на шибі
Пише казку золоту.

В. Лучук

Ранок

Уривок

Сміється поле, річка, ліс,
Сміються гілочки беріз,
Птахи сміються і луги,
Сміються квіти навкруги.

А. Костецький

Аргументую Спостереження над мовним матеріалом. Прочитай речення.

1. Ой на горі **вогонь** горить. (*Народна творчість*)
 2. – **Вогонь!** – скомандував Брянський. Ударили з усіх автоматів і карабінів. (*Олесь Гончар*)
 3. Дитина **вогнем** горить.
- В першому реченні слово „вогонь” означає багаття, в другому – постріли, а в третьому – високу температуру тіла.

Всім пора колядувати

Вже прийшло Різдво до хати,
Всім пора колядувати!
Колядують в місті діти,
Тож і звірам не сидіти!

Їм підспіває і білка,
Голосочком, мов сопілка.
Навіть мишка, хоч маленька,
Теж підспіває злегенька.

Хоч вітри холодні дують,
Зайчик, їжак колядують,
Лис і олень підтягають,
Як уміють і як знають.

Хоч вітри холодні дують,
Звірі в лісі колядують,
Всім пора колядувати,
Бо Різдво прийшло до хати.

Роман Завадович

Коляда – старовинний обряд славлення різдвяних свят піснями.
(колядками)

- ▶ Розглянь малюнок. Кого із героїв вірша на малюнку немає?
- ▶ Якими спогадами, пов'язаними з колядками, ти можеш поділитися?
- ▶ Прочитай останні слова кожного рядка. Добери власні приклади співзвучних слів.

З Новим роком!

Рік старий вирушає в дорогу,
залишає нам зоряний дім...
Кожний кожному щастя нового
зичить радісно з роком новим...

Володимир Сосюра

З Новим роком!

З Новим роком, браття милі,
В новім щасті, в новій силі
Радісно вітаю вас
І бажаю, щоб в здоров'ї,
В мирі, з братньою любов'ю,
Відтепер ішов нам час.
Щирій праці Бог допоможе!
Дай вам, Боже, все, що гоже!

Іван Франко

Будова слова

Основа слова. Закінчення

Аргументую **Проблемна ситуація. (Робота з деформованим текстом).**

На дощку написано „Ми, хліб, сіль, друзі, зустріч”.
Прочитай слова. Чи виражають закінчену думку ці слова?
Допоможи словам стати реченням.

Ми хлібом – сіллю друзів зустрічаємо.

Чому ці слова стали реченням?
Які зміни відбулися в результаті складання речення?

Стежимо: Ми

Хліб + - ом; сіль+ - лю; друзі + - в ; зустріч + - аємо.

Виводимо правило.

Основа слова – це частина слова без закінчення.

Закінчення – це частина слова, яка змінюється.

Знаходжу **Знайди серед поданих слів споріднені, напиши їх, підкресли основи.**

Зразок. Клен – кленовий.

Ліс, праця, вода, лісовий, працівники, підводний.

Думаю **Допиши подані нижче ряди слів за зразком, виділи закінчення.**

Зразок. Дуб, сонце, липа,
 дуба, сонця, липи.

Дуб, сонце, липа, дуба, липи, сонця, дубом, липою, сонцем, дуби, лип, сонцю.

Відшукую **Випиши групи споріднених слів. Виділи в них основу і закінчення.**

Зразок. Сад, садки, садівник, посадка.

Верба, вербичка, вербою, вербиченька, вербочка, вербовий, вербі, вербняк.
Береза, берізка, березою, берізонька, берези, березовий.

Думаю □ Добери споріднені слова до поданих нижче слів. Визнач основу та закінчення.

Рука, школа, ліс, море, зима, весна.

Редагую □ Перепиши речення, вставляючи закінчення у словах.

1. Біля нашого села протікає річк ● Тиса. 2. Оксана живе біля самої річк ●. 3. Ми посадили топол ●. 4. Топол ● росте поволі. 5. На топол ● є пташине гніздо.

Відшукую ▶ Прочитай і перепиши текст, підкресли основи виділених слів.

Барвисте коромисло

За ставком – синя хмара. Через усю хмару – веселка. Грають, виграють на ній жовта, зелена, синя, червона стьожки. Немов барвисте коромисло над річкою нависло. Десь за лісом, на високій горі, сидить могутній велетень Грім-Буревій. Це він тримає в руках дивне коромисло. Бере відром воду із ставка і виливає в хмару. Щоб із хмари ішов дощ.

В. Сухомлинський

Думаю □ Гра. а) Спіймай закінчення у слові, що повторюється.

Батьківщина, як мати, завжди захистить.
Кращого за Батьківщину місце не знайти.
Колосок до колоска – Батьківщині хліб.

б) Поетична хвилинка.

Нас слова міняють часто,
І, як видно, це – на щастя.
Бо якби ми не мінялись
То слова б не поєднались.

в) Закінчення.

Якщо в слові неодмінно
Є його частина змінна.
Та є то, що не зникає
Як її ми називаєм?

Лижі й ковзани

Восени батько купив Борисові ковзани. А його другові Євгенові подарував батько лижі.

Думає Борис: що краще – ковзани чи лижі? Мабуть, лижі. Адже на лижах можна кататися скрізь: і в селі, і в лісі. А на ковзанах – тільки на ставку.

От і каже Борис Євгенові:

– Поміняємось, Євгене? Я дам тобі ковзани, а ти мені – лижі.

Помінялись.

Настали морози, а снігу немає. Замерз ставок. Катається Євген на ковзанах, а Борис сидить дома з лижами.

Узяв Борис лижі, поніс до Євгена й каже:

– Не будемо мінятись... Поверни мої ковзани, візьми свої лижі.

Євген нічого не сказав, віддав Борисові ковзани, а лижі забрав.

Того ж дня пішов сніг. Цілу добу кружляли лапаті сніжинки, білим килимом устеляли землю. Засипало снігом і лід на ставку.

Катається Євген на лижах, а Борис сидить дома з ковзанами. Минає тиждень, два. Щодня йде сніг.

Узяв Борис ковзани, прийшов до Євгена й каже:

– Ні, Євгене, таки поміняємось... Дай мені лижі, а собі візьми ковзани.

– А як завтра сніг розтане? – запитав Євген.

Василь Сухомлинський

- ▶ Колективна робота над твором.
- ▶ Хто головні герої оповідання?
- ▶ Скажи, які ще персонажі зустрічаються у творі?
- ▶ Прочитай в особах розмову двох хлопчиків.
- ▶ Хто головні герої?

1. Батько.
 2. Борис, Євген.
 3. Батько і Борис.
 4. Батько, Борис і Євген.
- ▶ Назви місце, де відбувається подія.
 1. Вдома.
 2. На ставку.
 3. На вулиці.
 - ▶ Продовж оповідання.

Спільнокореневі слова. Корінь

Знаходжу ▶ Прочитай вірш, знайди і випиши спільнокореневі слова. Підкресли в них корені.

Є в дідуся добре діло:
Сад розводить на горбку.
Квітнуть вишеньки вже біло
В дідусявому садку.

І ніхто не відгадає,
Якщо дід вас вигляда,
Чи то вишня розквітає,
Чи дідова борода.

Ю. Гойда

Корінь – це головна значуща частина слова. Він виражає те спільне значення, яке мають усі спільнокореневі (споріднені) слова. Наприклад: *ліс, лісовий, лісник.*

Знаходжу ▶ Прочитай, знайди корінь у виділених словах.

Иди, іди, дощику,
Звари мені борщику!

Тобі – каша, мені – борщ,
Щоб ішов хороший дощ!

Народна творчість

Редагую □ Допиши речення.

1. Спільна частина споріднених слів називається 2. Частина слова без закінчення – це 3. Частина слова, яка змінюється, – це

Думаю □ З кожної групи слів випиши спільнокореневі слова:

1. Мило, мильниця, милитися, милуватися, милий; 2. Бережливий, бережок, обережний, прибережний, береговий; 3. Сирість, сирник, сирий, відсиріти, сирота; 4. Син, синок, синій, синівський, синиця.

Аргументую ○ Перепиши прислів'я, підкресли спільнокореневі слова, познач у них корінь. Усно поясни зміст кожного прислів'я.

1. Де дружніші, там сильніші. Дерево міцне корінням, а людина – дружбою. Берись дружно – і не буде сутужно.
2. Праця чоловіка годує, а лінь марнує. Бджола мала, а й та працює. Працьовиті руки гори вернуть.

Перевір себе

1. Перепиши, визнач основу та закінчення у виділених словах.

Звірі – в **хащах** лісових,
Риби – в **водах** річкових,

Птиці поміж гілок
Учать своїх діток.

2. Добери до поданих слів споріднені, виділи корінь.

Веселий, дружба, праця, жовтий.

3. Склади нові слова з частин слів за зразком.

Зразок. Префікс від слова **посадка** + корінь від слова **з'їзд** = **поїзд**.
Корінь від слова **теплий** + суфікс і закінчення від слова **столиця** = ?
Корінь від слова **школа** + суфікс від слова **столяр** = ?

4. Перепиши слова, зроби їх аналіз за поданим зразком.

Зразок. Без**вусий**, стор**іночка**.

Безсилий, безпечний, переїзд, вимова, підводний, вихідний, хлібець.

5. Зміни слова за зразком. Підкресли букви, що позначають змінені приголосні в коренях слів.

Зразок. Луг – на лу**зі**, вухо – у ву**сі**.

Скрипка, нога, дорога, бібліотека, річка, крига, урок, яблуко, рік.

6. Перепиши, розкриваючи дужки.

(Ви)йшов (з)лісу; (з)бирати (з)городу; з(їхати) (з)гори; (про)читав (про)тварин; (по)садив (роз)саду; (ви) писав (з)книжки.

7. Перепиши речення. Поясни правопис префіксів у виділених словах.

1. Ми **доїхали** до школи автобусом. 2. Юля **написала** на дошці оголошення.
3. Автобус повільно **з'їхав** з гори.

8. Зроби звуко-буквений аналіз слів: *Юля, ходжу, їздити, в'юн, бджілка*.

Зразок. Школа – 5 букв, 5 звуків, 2 склади, 2 голосні (о, а), 3 приголосні (ш,к,л).

9. Склади два речення зі словами: *шкільний, пролісок*.

Розділ 4. Як треба поводитися

Яка професія найкраща?

- Яка професія найкраща? – сперечалися діти.
- Звичайно, лікар, – сказав один. – Я минулого року хворів та хворів. А лікар допоміг мені, і зараз я здоровий.
- Ні, – сказав інший. – Найпотрібніший учитель. Він нас навчає читати і писати.
- Найважливіші пожежники! – кричав третій...
- З усіх боків несеться: „Льотчик!”, „Продавець!”, „Комбайнер!”, „Водолаз!”...

Сперечалися довго, але так нічого й не вирішили. Тому що немає на світі найпотрібнішої і найважливішої професії. Усі вони потрібні й важливі. І лікар потрібний, і кухар, і доярка, і міліціонер, і радист, і слюсар, і електрик, і шофер, і комбайнер, і столяр, і зварювальник, й економіст, і перукар, і механік, і фотограф, і журналіст, і музикант, і юрист, і перекладач, і фермер, і токар, і тракторист, і рибалка, і швачка, і кондитер, і коваль, і прибиральниця, і лісник, і чоботар, і тесляр, і сталевар, і шахтар, і бухгалтер...

Кожний приносить своєю працею користь.

За Галиною Плешканівською

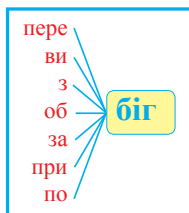
Коваль – майстер, який кує метал і виготовляє з нього різні предмети, а також робітник, що підковує коней.

Професія – рід заняття, трудової діяльності, що вимагає певних знань й навичок і є джерелом існування.

- ▶ Яка професія тобі подобається і чому?
- ▶ Знайди і прочитай речення, яке виражає головну думку твору.
- ▶ Яка місія у лікаря?
- ▶ А що робить вчитель?
- ▶ Знайди у тексті та прочитай абзац де є й інші професії.
- ▶ Прочитай ще раз текст. Поділи на частини, визнач кожну частину. Зачитай її.
- ▶ Напиши з тексту речення, що визначають:
1. Спонування. 2. Питання. 3. Пораду. 4. Розповідь.
- ▶ **Гра. Назви всі професії твоєї родини.**

Префікс. Суфікс

Знаходжу Назви слова, утворені за допомогою префіксів.

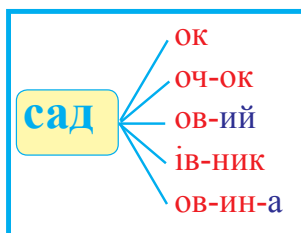
Префікс – це частина основи слова, яка стоїть перед коренем. За допомогою префіксів утворюються нові слова.

Редагую Утвори з поданих слів однокореневі слова за допомогою префіксів. Поясни значення утворених слів.

Зразок. Говорити – заговорити, поговорити.

1. Писати – на-, за-, від-, пере-, до-, ви-. 2. Малювати – роз-, на-, за-, під-, ви-, пере-. 3. Дати – від-, пере-, по-, ви-, роз-, до-.

Відкриваю Назви слова, утворені за допомогою суфіксів.

Суфікс – це частина основи слова, яка стоїть після кореня і служить для утворення слів.

Припускаю Від поданих слів утвори слова, що означають професію чи рід діяльності. Виділи суфікси.

Зразок. Трактор – тракторист.

Школа, бандура, шахта, двір, ліс, робота, море, вчити, лікувати.

Думаю Перепиши текст, у виділених словах визнач суфікси.

На зеленому горбочку

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка,
Стиха вийшла виглядати,
Чи не вийде її мати.

І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило,
Вийшло сонце, засвітило,
І хатинку звеселило.

Леся Українка

Головна професія

Учитель, лікар чи геолог,
письменник, слюсар чи шахтар –
всі називають головною
одну професію: школяр!
Бо всім відомо, що без школи,
без знань, що муσιш там набуть,
не станеш у житті ніколи тим,
ким з дитинства мрієш быть.

Анатолій Костецький

Руки

Тепла і ніжна – в матусі рука.
Дужа й солонa вона – в моряка.
У сталевара – міцна, мозолиста.
Легка, мов крило, – в піаніста-артиста.
В лікаря – чуйна.
Шорстка – в хлібороба...
Тільки ніяка рука – у нероби.

Людмила Савчук

- ▶ Яка рука у матусі? Знайди у тексті де автор оцінює руки матусі та прочитай голосно. Яке почуття викликає в тебе це зображення? Який висновок зробиш із прочитаного тексту?
- ▶ Хто головні персонажі?

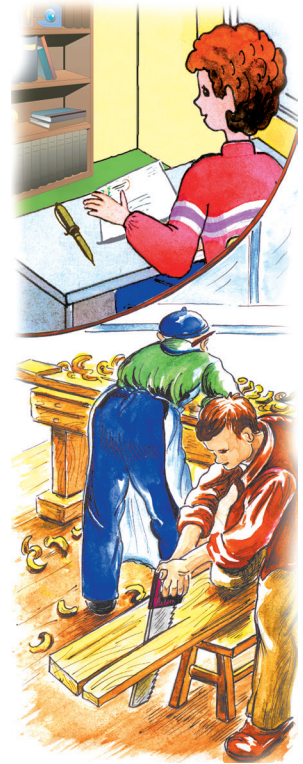
1. Матуся 2. Онук 3. Матуся і онук.

Чорні руки

Бабуся місила тісто. Воно було пишне, м'яке.
– Спечить мені голуба з тіста, – попросив Юрко.
Бабусині руки почали ліпити голуба. Ось з'явилися крила, тонкі, ніжні,
видно кожну пір'їнку. А руки в бабусі чорні, зморщені, з тонкими сухими
пальцями. Не може онук одірвати очей від них – наче вперше побачив. От
дістала бабуся голуба з печі – поставила перед онуком. А його і їсти жаль:
білий, пишний, наче ось-ось полетить.

- Бабусю, – питає Юрко, – чому руки у вас чорні-чорні, а голуб білий-білий?
- Якби в мене були руки білі, не було б ні тіста, ні голуба.

Василь Сухомлинський

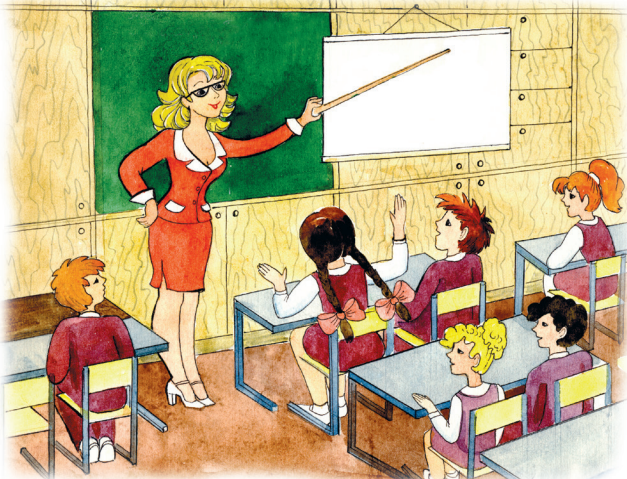

- ▶ Про що попросив Юрко бабусю? Прочитай, які руки були у бабусі. А яким вийшов спечений голуб?
- ▶ Поясни значення вислову:
 - Якби в мене були руки білі, не було б ні тіста, ні голуба.
- ▶ Що ти знаєш про Василя Сухомлинського? Яка зараз ваша головна професія? У твоїй ролі вже були:
 1. Мама.
 2. Тато.
 3. Батьки.
 4. Батьки та інші.

Білий – який має колір снігу або крейди.

Чорний – кольору сажі, вугілля.

Вчіться, діти!

Милі діти, вчіться пильно,
будуть із вас люди,
бо знання лиш тому другом,
хто його здобуде.

**Бо хто як собі постелить,
так він буде спати,**
а зросте зерно з учіння –
сам він буде жати.

Бо й тому потрібно вміти,
хто у полі косить,
без знання його робота
плоду не приносить.

Василь Гренджа-Донський

- ▶ Розрізни лексичне значення слова **зерно** у таких словосполученнях:
 1. Зросте зерно з учіння.
 2. Зросте зерно пшениці.
- ▶ Поясни, як ти розумієш значення виділеного речення.

Прислів'я

Сталь гартується у вогні, а людина – у труді.

Працьовита ніч

Олегові не спиться.

– Тату, а ти коли лягатимеш?

– Ще пару годинок посиджу.

– Тату, а як ти ляжеш спати, це усі-усі дорослі поснуть також?

– Ні, звичайно.

– Так ніч же!.. Ти ж сам казав: відпочинок потрібен усім.

– Казав. І зараз кажу. Але є багато такої роботи, яка не закінчується ніколи. Чимало людей працює і вночі.

– Вночі? – дивується син.

– Так, вночі. Спеціальні зміни. Подивись-но, надворі ніч, а як є потреба – натиснув вимикач – і в кімнаті засвітилося світло.

А комусь треба чаю підігріти. Відкрив кран – набрав води, увімкнув газ – закипів чай. Виходить, хтось подбав про це.

Вранці підемо до магазину, а туди вже привезли й свіже молоко, й пухкий свіженький хліб. А комусь, наприклад, потрібно дістатися в інший куточок міста. Він телефоном може викликати таксі. І лікарі чергують теж...

– А я думаю – ніч так ніч... Усі сплять.

– Ні, синку. Виходить, і ніч роботяца. Ну, а ти спи. Вже час. Завтра рано до школи.

Василь Сухомлинський

► Люди яких професій працюють уночі? Назви їх.

► А хто працює лише вдень?

► Назви, коли відбувається подія.

1. Вночі. 2. Вдень. 3. Вранці. 4. Протягом доби.

► Склади діалоги за малюнками.

Апостроф і його вживання на письмі

Думаю □ Прочитай слова і спиши їх. Назви спочатку букви перед апострофом, а потім – після нього. Як вимовляються у словах з апострофом приголосний і наступний звук – зливо чи роздільно?

Б'ють, п'ять, дерев'яний, м'ясо, торф'яний, бур'ян, в'юн, м'яч.

Апостроф (') – це знак, який позначає на письмі роздільну вимову звуків.

Аргументую ○ Прочитай слова вголос. Як вимовляються приголосні, після яких пишемо апостроф?

Пишемо	Чуємо
б'є	[б+йе]
п'є	[п+йе]
в'яз	[в+йа+з]
м'яч	[м+йа+ч]
солов'ї	[с+о+л+о+в+йі']
пір'я	[п+і'+р+йа]

Апостроф пишеться після букв **б, п, в, м, ф** та **р** (що стоїть у кінці складу), які позначають тверді приголосні звуки, перед я, ю, є, ї, що позначають два звуки: *сім'я* [с'ім|йа], *бур'ян* [бур|йан], *але ряд* [р'ад].

Думаю □ Перепиши. Правильно прочитай слова вголос. Зроби звуковий запис виділених слів.

Дові́р'я, м'які́й, п'єса, в'ю́ться, здо́ров'я, де́в'ять, Ма́р'яна, обо́в'язок, пі́р'їна, ка́м'яний, па́м'ять, соло́м'яний, подві́р'я.

При переносі слова з рядка в рядок апостроф **не можна** відривати від попередньої букви. Переносити треба так:

Дем'-ян, бур'-ян, пам'-ять або *па-м'ять*.

Доказую ○ Прочитай і скажи, які слова з апострофом не можна переносити і чому. З виділеними словами склади речення.

М'ята, п'ю, сім'я, ім'я, пір'я, п'ять, б'ють, матір'ю, здоров'я, солов'ї.

Апостроф перед **я, ю, є** не ставиться, якщо перед буквами **б, п, в, м, ф** є інший приголосний.

Порівняй:

тьмянний, свято, цвях, але черв'як, торф'яний.

Редагую □ Напиши слова, поставивши, де потрібно, апостроф.

М^який, ім^я, мор^як, зор^я, пам^ять, п^є, св^ятий, дев^ять, син^є.

Апостроф після **р** не ставиться, коли **р** стоїть на початку складу:
бу-ря, бу-ряк, але бур'-ян.

Аргументую ○ Прочитай слова, промов їх і напиши. Чому в поданих словах не поставлено апостроф?

Ря-бий
рюк-за́к
ря-ту'-нок

по-ря'-док
ря'-жан-ка
ря-ту́й

пря'-мо
пря'-жа
пря'-ник

Відкриваю ▶ Прочитай слова і напиши їх у зошит. Поясни, чому в одних словах апостроф ставиться, а в інших – ні?

Буря́к – бур'я́н, свя́то – в'я́не, рядо́к – пір'я́, бу́ря – Мар'я́н, пові́т-ря – подві́р'я, Рябко́ – дові́р'я.

Дискутую ○ Хвилинка-цікавинка. Прочитай та поясни написання апострофу.

За ніч сова з'їдає до 15 гризунів.

Одна сім'я синичок знищує за день майже 400 шкідливих комах та різних гусиниць.

Сім'я горобців за період годівлі одного виводка знищує близько 3 тисяч комах.

Художній та науковий тексти

- Прочитай обидва тексти. Порівняй їх. Який з них художній, а який – науковий? Чому? Обґрунтуй свою думку.

Їжачок-хитрячок

Їжачок-хитрячок
Із голок та шпичок
Пошив собі піджачок,
І у тому піджачку
Він гуляє по садку.

Натикає на голки
Груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
Він скликає цілий рід.

П. Воронько

Їжак

Їжак звичайний мешкає в європейській частині Румунії та інших країнах.

Їжак – невеликий звірок з овальним тілом сірого забарвлення. Мордочка витягнута, вуха стирчать або притиснуті. Спина і боки вкриті голками. На мордочці і животі – м’яка сіра шерсть. Лапи короткі, однакової довжини. На них пальці з кігтями. Є у їжака і маленький хвіст.

Живиться їжак дощовими черв’яками, жуками, ящірками, жабами. Полює на змії.

Їсть також ягоди, опалі яблука і груші.

Ведуть їжаки нічний спосіб життя.

- За поданим планом напиши переказ тексту „Їжак”.

План

1. Де живе їжак?
2. Який його зовнішній вигляд?
3. Що він їсть?
4. Який спосіб життя ведуть їжаки?

Перевір себе

1. Іменник як частина мови означає:

1. Ознаку предмета; 2. Дію предмета; 3. Назву предмета; 4. Ознаку дії.

2. Напиши подані слова у множині. Визнач частину мови. Виділи закінчення: *Стіл, олівець, учень, батько, вікно, школа.*

3. Прочитай. Визнач тип тексту.

Мисливці раніше сперечалися: леопард і пантера – дві різні тварини чи ні? Учені довели – звір один. Чорні пантери народжуються інколи від звичайних плямистих леопардів. Таке буває і в інших тварин...

4. Добери заголовок. Знайди іменники-синоніми, іменники-антоніми.

Пантерами називають і дуже великих плямистих леопардів.

Мисливці говорять: тигр – „джентльмен”, а пантера „невіглас”. Тому що тигр, коли нападає, завжди кричить, немов попереджає. А пантера нападає мовчки і ззаду. Пантера менша за лева і тигра і не така, звичайно, сильна. І все-таки сила у неї немала. Велику корову вона легко тягне по землі.

А тепер подумайте: яка ж сила у лева і тигра! (За Ігорем Акімушкіним)

5. Напиши іменники у три колонки за родами. Підкресли ті, які вживаються тільки в однині: *Черевик, апельсин, кишень, п'ятниця, пальто, метро, велосипед, пшениця, акваріум, черешня, вокзал, радіо.*

6. Прочитай та перепиши текст.

Є тварини, які живуть під землею і ніколи не вилазять зі своїх нірок. Усе життя вони копають землю, прокладають нескінченні галереї і тунелі. Що їм для цього потрібно? Звичайно, лопата.

Подивися на крота – передні лапи у нього сильні, долоньки широкі. Чим не лопати? Ними він і відгортає землю в сторони. Зайву землю, яка йому заважає, кріт викидає на поверхню – виходять кротовини, купки землі на лузі.

(За Віталієм Танасійчуком)

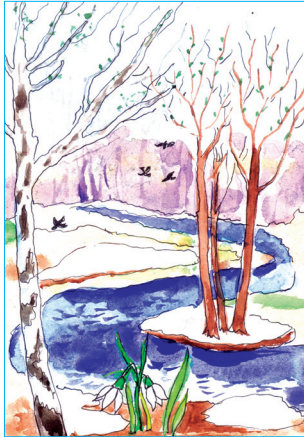
7. Підкресли іменники у тексті 6-ої вправи.

8. Визнач рід, число. Виділи закінчення.

9. Склади три-чотири речення з числівниками про улюблену тварину.

Розділ 5. Найвеселіша пора року

Сонце сипле квіти

Уже в дітей порожевіли личка,
Уже дощем надихалась рілля.
І скрізь трава,
Травиченька,
Травичка!
І сонце сипле квіти, як з бриля.

Ліна Костенко

Вишенька зацвіла

Зацвіла уперше вишенька
У садочку, під вікном,
Наче білосніжна вишивка,
Вкрила деревце кругом.

Мов тоненькою мережкою,
Кожну гілку хтось розшив.
Побіжу до неї стежкою,
Ще вогкою від дощів.

Хто ж це нічкою темненькою
Деревце нам прикрасив,
Щоб побачила раненько я
Вишеньку в усій красі?

Хто ж ця чудо-вишивальниця?
Хто ця панночка ясна?
Хто ця наша піклувальниця?
Мама каже: Це Весна!

Аліна Косовська

Вишня – плодове дерево з довгими тонкими гілочками, на яких дозрівають плоди, а також – темно-червоні соковиті ягоди цього дерева.

- ▶ Прочитай вірші мовчки.
- ▶ Скажи, який настрій з'явився у тебе при читанні віршів: сумний, радісний, тривожний.
- ▶ Які зміни сталися у природі з приходом весни?
- ▶ Знайди і зачитай слова, якими автор описує весну. Випиши їх.
- ▶ Прочитай вірші вголос з відповідною до змісту інтонацією.
- ▶ Допиши слова з тексту

Зацвіла – вишенька....

Частини мови.

Повторення та узагальнення вивченого

Дискутую Розглянь таблицю. Скажи, які частини мови ми будемо вивчати. Визнач, що означає кожна частина мови, на які питання відповідає. Придумай свої приклади.

Частина мови:	Означає:	Відповідає на запитання:	Приклади:
іменник	назву предмета	хто? що?	гуси, озеро
прикметник	ознаку предмета	який? яка? яке? які?	чисте, білі
дієслово	дію предмета	що робити? що зробити?	летіти, спекти
числівник	кількість, порядок при лічбі	скільки? котрий?	п'ять, п'ятий
займенник	вказує на предмет або ознаку	хто? що? чий? який? котрий?	я, ти, він, ми, цей, наш
прислівник	час, місце, причину, спосіб дії	коли? де? куди? звідки? як?	вчора, скрізь, весело
Службові частини мови			
прийменник	у, на, в, біля	сполучник	і, й, та, але

Думаю Прочитай слова, постав до них запитання. До якої частини мови вони належать? Знайди синоніми до виділених слів.

Мама, працювати, батько, **учора**, щасливий, десять, **розмовляють**, чесний, дощ, сьогодні, сьомий, добре.

Знаходжу Напиши речення. Напиши запитання до кожного слова і визнач, до якої частини мови вони належать.

З джерела чистим холодним потоком спадає вода. В ній гомонять тисячі прозорих живих краплинок, у яких віддзеркалюється небо.

Доказую Згрупуй слова за частинами мови, напиши їх. Побудуй звукову модель виділених слів.

Добрий, читає, чотири, сини, думка, сто, чистий, світить, сонячний, вчитися, небо, знання, напам'ять.

Іменник

Іменник – частина мови, яка називає предмети, явища і відповідає на питання *хто? що?*

Хто? Назви істот	Що? Назви неістот	Власні назви	Загальні назви
 Лікар	 телефон	Сучава Оксана	школа квітка

Думаю Доповни речення словами з довідки. На які питання вони відповідають, до якої тематичної групи належать? Напиши речення.

Лікує хворих . Вчить дітей . Працює в аптеці .
Продає товари . Грає на скрипці . Музику складає .

Довідка: скрипаль, продавець, аптекар, учитель, лікар, композитор.

Відшукую Випиши іменники. Поясни свій вибір.

Сміх, боротися, сміятися, темнота, боротьба, темний, читанка, хоробрість.

Знаходжу Прочитай слова. Добери до них слова з протилежним значенням, напиши їх. Від трьох пар іменників утвори пари дієслів-антонімів.

Зразок. Зустріч – розлука. Світло – тінь.

Перемога – . Південь – . Початок – . День – .

Знаходжу Випиши в одну колонку іменники-назви істот, у другу – назви неістот. Визнач рід. Виділені слова розбери за будовою.

Кінь, школяр, музикант, грім, слово, гордість, вовк, лисиця, вербичка.

Відшукую Перепиши і доповни перелік слів, які відповідають на питання **хто?** Поясни, що вони називають.

Агроном, актор, підприємець, речник, прокурор, реставратор, магістр.

Редагую Склади речення з парами слів і словосполучень: вітер – Олег Вітер; ласка – корова Ласка; земля – планета Земля.

Пригріва весняне сонце.
В рівчаках біжать струмки.
Метушаться за віконцем
клопiтливi ластiвки.

Вже останній сніг розтанув.
Тепло. Весело. Весна!..
Яся встала вранці-рано
та відразу до вікна:

– Чом це, мамо, пташенята
до вікна летять щомить?
Це вони до мене в хату,
мабуть, хочуть залетіть?

Відчини віконце, мамо,
хай вони сюди летять!
Я дивитимусь,
руками я не буду їх займать!

Підлетіли. Відлетіли.
Тільки крильця – блим та блим!

► Прочитай вірш і скажи, яку картину ти уявляєш?

► Хто головні герої тексту?

► Назви, хто дбає про пташенятко:

1. Батько.

2. Мати.

3. Батько й мати.

► Як ти розумієш вислів останньої строфи:

...мати їх навчить літати, так, як мама Ясю вчила літери читати

Ластівки

– Це вони будують вміло
для своїх маляток дім.

Все працюють безупинно,
не марнують, бачиш, час.
Грудочки м'якої глини
в дзьобах носять раз у раз.

Скоро буде тут гніздечко,
добре зліплене з землі.
В нім лежатимуть яєчка
у м'якесенькім кублі.

Потім будуть пташенята,
ненажери – просто страх!
Цілий день їм батько й мати
все носитимуть комах.

Підростуть в маляток крила,
мати їх навчить літати,
– так, як мама Ясю вчила
в книжці літери читати.

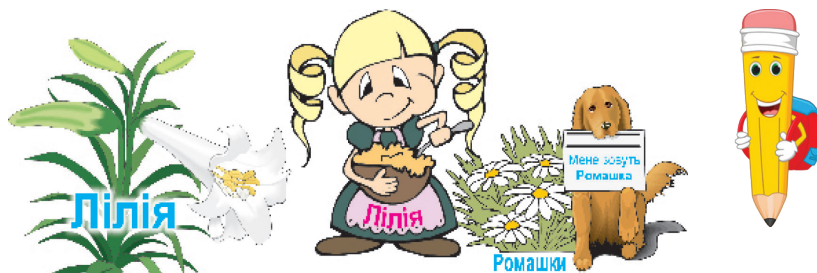
Наталя Забіла

Ластівка – перелітний маленький птах, із вузькими гострими крилами, стрімкий у польоті.

Велика буква

Дискутую Розглянь малюнки. Прочитай речення.

1. Ромашки – польові квіти.
2. Діти назвали собачку Ромашкою.
3. Летить у небі орел.
4. Сьогодні Віктор Орел отримав дванадцять балів.

Думаю Склади пари речень зі словами: **зірка – корова** **Зірка**; **земля – планета** **Земля**; **ласка – киця** **Ласка**.

Назви країн, міст, сіл, гір, річок, планет, імена і прізвища людей, клички тварин – це іменники – **власні назви**. Вони пишуться з великої букви.
Всі інші іменники – **загальні назви**. Вони пишуться з малої букви.

Редагую Перепиши речення, вибираючи з дужок велику або малу букви. Поясни, чому ти так пишеш.

1. Леся (У, у)країнка написала багато творів для дітей.
2. Я маленька (У, у) країнка.
3. У нашому районі є село (У, у)країнка.
4. На небі з'явилася перша вечірня (З, з)ірка.
5. У моєї бабусі є корова (З, з)ірка.

Відшукую Перепиши текст, підкресли іменники–загальні назви.

Вода

Наші предки дуже шанували воду. Вважалося великим гріхом кинути в річку чи озеро сміття, каміння. Не можна було бити по воді. Вода, за переказом, має велику цілющу силу. Вона миє, очищає тіло і душу.

Редагую Допиши до іменників–загальних назв власні назви.

Зразок. Поет Тарас Шевченко.

Село , місто , брат , сестра , вулиця .

Перевір себе

1. Дай відповіді на запитання, наведи приклади.

1. Що називається прикметником? 2. Наведи приклади вжитих в прямому і переносному значеннях? 3. За чим змінюються прикметники?

2. Що означає прикметник:

1. Назву предмета; 2. Дію предмета; 3. Ознаку предмета; 4. Кількість предметів.

3. У якому рядку всі слова – прикметники:

1. Чоловік; веселий; 2. Малює; радісний; 3. Чоловічий; мужній; 4 . Чотири; четвертий.

4. Прикметник змінюється:

1. За числами та відмінками; 2. За часами і числами; 3. За родами, числами й відмінками.

5. Напиши подані словосполучення в однині, визнач рід.

Червоні троянди – . Сині моря – .

6. Прочитай текст. Добери заголовок.

Під кущем малини у кістяному будиночку живе маленький равлик. Це такий дивний мандрівник! Вилазить крізь маленьке віконечко, виставляє свої м'які ріжки і дивиться навкруги. Якщо нікого немає, равлик помаленьку лізе на куц малини і будиночок несе з собою. Вилізе на листок, дістане солодку ягоду і з'їсть. А тільки-но побачить небезпеку, залазить у будиночок і сидить.

7. Випиши з тексту попередньої вправи прикметники з іменниками. Познач рід, відмінок.

8. Прочитай текст. Придумай до нього заголовок.

Наші предки любили і вмели малювати. У темних кам'яних печерах, при тьмяному світлі смолоскипів вимальовував первісний художниктварин, мисливців, зброю. Замість олівця користувався гострим камінцем, замість пензлика – кісткою. Предки малювали на стінах печер, на великих кістках, на камінні. Минули десятки тисяч років, а малюнки та фарби й досі збереглися.

9. Випиши з тексту попередньої вправи прикметники. Визнач їх рід, число.

Розділ 6. Письменники – дітям

Тарас Григорович Шевченко

Один вечір з життя Шевченка в Києві

Спека липневого дня спадала. У хату влетів вітер, приніс різкий подих Дніпра і заметушив сторінками книжки, яка лежала на колінах поета. Недавно повернувся він додому і відпочивав; зустрівся під Лаврою дід-лірник, тут поет просидів день, малюючи його. Тепер віддавався всією душею своїй самоті, споминам.

Ще так недавно він пас ягнята „голодний, босий. Трохи не голий”. Ще так недавно він був бездомним кріпаком, потім козачком у панських покоях... Потім, Боже милій! У царському саду, на лавочці, сидить він, оточений статуями з мармуру, і малює їх. Вони немов нахиляються над ним і розповідають про світ краси, недоступний бідному Тарасу.

Та ось щирі друзі викупили його, і він – вільний чоловік! Став учнем художньої академії.

Катря Гриневичева

- ▶ Знайди слова з протилежним значенням до слів: **спека, день, приніс, недавно, потім.**
- ▶ Склади речення зі словосполученням **вільний чоловік.**
- ▶ Назви картини Т. Г. Шевченка відомі тобі.
- ▶ Поетична хвилинка. Учні читають напам'ять улюблені вірші.

Село

Село! І серце одпочине:
Село на нашій Україні,
Неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати

Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори над Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

Тарас Шевченко

- ▶ Прочитай вірш і скажи, з чим порівнює Тарас Шевченко село на нашій Україні.
- ▶ Які вірші цього славетного поета ти ще знаєш?

Іван Якович Франко

Розвивайся, лозо...

Розвивайся, лозо, борзо,
Зелена діброво!
Оживає помертвіла
Природа наново,
Оживає, розриває
Пути зимовії,
Обновляєсь в свіжі сили
І свіжі надії.

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достигай щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
Ти повік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала!

Іван Франко

- ▶ Як сказано у вірші про зміни в природі навесні?
- ▶ Які почуття виникають у тебе під час читання вірша?
- ▶ Склади розповідь за своїми спостереженнями над пробудженням природи навесні.
- ▶ Поясни значення вислову: „**Обновляєсь в свіжі сили і свіжі надії**”.

Спомин

У садочку в холодочку
гарна мати молода
возить донечку в візочку,
возить звільна і гойда.
Мірно, наче пташка в клітці,
з щєблика на щєблик скаче,

возить доню в холодочку,
хоч дитина спить, не плаче.
До візка не заглядають
материнські очі чулі,
лиш уста тихенько шепчуть:
„Люлі-люлі, люлі-люлі”.

Іван Франко

- ▶ Про що йдеться у вірші?
- ▶ Яку пісню співає мама дитині?
- ▶ Які спогоди виникають у тебе при читанні вірша?
- ▶ З якою інтонацією в голосі необхідно читати цей вірш?

*Леся Українка
(Лариса Петрівна Косач)*

Давня весна

Була весна весела, щедра, мила,
промінням грала, сипала квітки,
вона летіла хутко, мов стокрила,
за нею вслід співучії пташки!..

Все ожило, усе загомніло –
зелений шум, веселая луна!
Співало все, сміялося, бриніло,
а я лежала хвора й самотна́.

Я думала: „Весна для всіх настала,
дарунки всім несе вона ясна,
для мене тільки дару не придбала,
мене забула радісна весна”.

Ні, не забула! У вікно до мене
заглянули від яблуні гілки,
замиготіло листячко зелене,
посипались білесенькі квітки...

Моя душа ніколи не забуде
того дарунку, що весна дала;
весни такої не було й не буде,
як та була, що за вікном цвіла.

Леся Українка

- ▶ Прочитай уважно вірш. Який настрій поетеси передано у ньому?
- ▶ З якою інтонацією ти прочитаєш перші три строфи вірша?
- ▶ Який дарунок принесла весна Лесі Українці? Прочитай словами вірша.
- ▶ Добери синоніми до слів **весела**, **самотна́**.
- ▶ Знайди спочатку у тексті слова де описується весна, а потім – проміння і в кінці – луна.

Багатозначність іменників

Знаходжу ▶ Прочитай вірш. Знайди і випиши іменники-синоніми. Зроби висновок про їх роль у реченні.

З'їжджаються дочки у гості до Діда:
Ось там Завірюха санчатами їде,
За нею Метелиця слідом мете,
Хурделиця Хугу з собою веде.
А тільки-но Вітер у полі завіє,
Як стануть на межі Хурдига й Завія.
Нарешті удвох з Заметіллю приїхала
Найменша – улюблена донечка Віхола.

Алла Свашенко

Відшукую ▶ Прочитай групи слів. Встанови, у яких групах однокореневі (споріднені) слова, а в яких – слова, близькі за значенням (синоніми).

- а) Дорога, шлях, путь. б) Дорога, доріженька, подорожник.
- а) Ліс, лісок, лісочок. б) Ліс, пуща, гай, діброва.
- а) Хати, будинок, дім, оселя. б) Хата, хатка, хатинка.

Припускаю □ Прочитай прислів'я. Поясни, як ти розумієш їх зміст. Перепиши і підкресли слова, протилежні за значенням.

- Вчення – світ, а невчення – тьма.
- Язиком – друг, а серцем – ворог.
- Мир будує – війна руйнує.
- Гірка праця – солодкий відпочинок.

Відшукую ▶ Добери свої приклади синонімів до слів: **друг, робота**. Напиши їх.

Знаходжу ▶ Назви слова, що мають два і більше значення.

На нотному стані зображено скрипичний ключ.
Я маю ключ від квартири. Ключ журавлиний пролетів над селом.
Злетів останній березовий листок. Дівчинка поклала перед братом листок цупкого паперу.

Ніс людини – ніс корабля.
Вінок із квітів – вінок цибулі.

*Олена Пчілка
(Ольга Петрівна Косач)*

У пригоді

*Українська народна казка, записана Оленою
Пчілкою*

Пішов одного разу Лев на лови та й зустрів Мишку. Хотів її з'їсти, вже й лапою придушив. А Мишка каже йому:

– Ой Леве, могутній володарю! Не їж мене, змилуйся наді мною, бідною маленькою Мишкою! Я тобі за те в пригоді стану!

Засміявся Лев:

– Ти мені в пригоді станеш? Якась нещасна Мишка – мені, цареві над звірами, в пригоді можеш стати?! В якій же пригоді?

– А хто може теє знати, – каже Мишка, – тільки благаю я тебе – зглянься наді мною!..

Зглянувся Лев, відпустив Мишку. Подякувала вона й побігла швиденько до своєї нірки.

Коли це якось потрапив Лев у тенета. Б'ється, сердешний, борсається в тенетах, нічого не зробиць – ще гірше запутався в сітку. Аж де не взялась Мишка, – одну петельку перегризла, другу... Як заходилась, то таку дірку в тенетах зробила, що Лев і виліз!

Тоді Мишка каже Левові:

– А що ж, бачиш, і я, маленька Мишка, тобі в пригоді стала!

– Бачу, – каже Лев, – віддячила ти мені і навчила мене!.. Спасибі тобі!

- ▶ Куди пішов Лев?
- ▶ Прочитай в особах, яка розмова відбулася між Левом і Мишкою.
- ▶ Як Мишка врятувала Лева?
- ▶ Чому вчить нас ця казка?
- ▶ Розташуй абзаци відповідно розвитку подій.

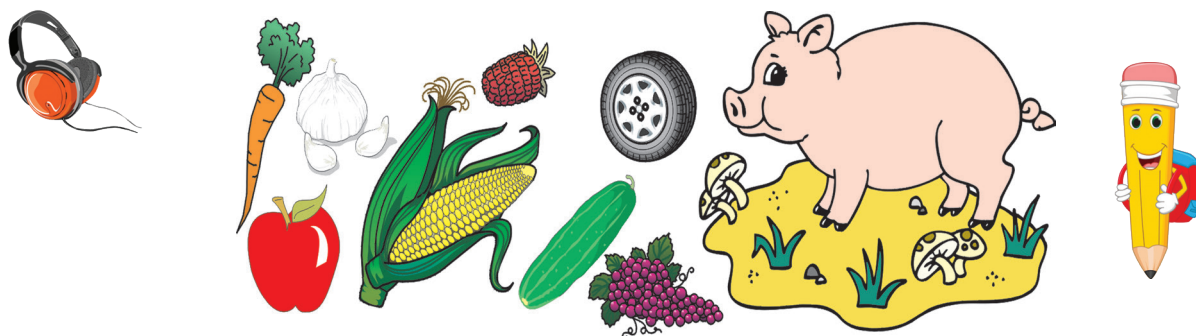
– А хто може теє знати, – каже Мишка, – тільки благаю я тебе – зглянься наді мною!..

– Ой Леве, могутній володарю! Не їж мене, змилуйся наді мною, бідною маленькою Мишкою! Я тобі за те в пригоді стану!

- ▶ Знайди слова з протилежним значенням до слів **каже**, **швидко**, **нічого**.

Рід іменників

Знаходжу Розглянь малюнки. Назви предмети, добери до них слова: **він, вона, воно** або **мій, моя, моє**. Склади і напиши речення з трьома іменниками (за вибором).

В українській мові більшість іменників належать до одного з трьох родів: **чоловічого, жіночого, середнього**. Деякі іменники можуть бути як чоловічого, так і жіночого роду, тобто спільного роду: сирота, базіка, нероба, замазура, суддя, голова.

Думаю Прочитай ряди слів. Скажи, який рід можуть мати іменники. Наведи приклади.

Чоловічий рід

він (мій)
учень
учитель
тато
брат

Жіночий рід

вона (моя)
учениця
вчителька
мама
сестра

Середній рід

воно (моє)
вікно
поле
слово
відро

Думаю Перепиши, визнач рід іменників кожної з групи слів.

1. Вихователь, учитель, батько, дідусь, угорець, учень, українець, школяр, чоловік, хлопець, лікар. 2. Мама, бабуся, вихователька, вчителька, лікарка, жінка, угорка, українка, учениця, школярка. 3. Дівча, хлоп'я, дитячко, малятко, цуценя, гусеня, каченя, лоша, вовчєня.

Відшукую Випиши іменники у три колонки, розподіливши їх за родами. Підготуй усний опис айстри.

Дитя, зерно, овес, поле, гай, нива, день, сонце, ніч, яблуня, лимон, редька, жито, цибуля, ясен, айстра, клен, місяць, небо, зоря, зірка.

Припускаю □ Склади по два речення із кожним словом так, щоб в одному воно виступало іменником чоловічого роду, а в іншому – жіночого. Обґрунтуй свої дії.

Кіт, вовк, лис, українець, учитель, директор, суддя, бухгалтер.

Відшукую ▶ Визнач тип тексту, добери заголовок. Обґрунтуй свою думку. Випиши іменники і визнач їх рід.

Ліс ще дрімає в передранішній тиші... Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою росою. Тихо навкруги, мертво... Лиш де-не-де прокинеться пташка, непевним голосом обізветься зі свого затишку. Ліс ще дрімає... а з синім небом вже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спашне сяйвом, немов од радощів. Небо міниться, небо грає усякими барвами, блідим сяйвом торкає вершечки чорного лісу...

Стрепенувся врешті ліс і собі заграв... Зашепотіли збуджені листочки, оповідаючи сни свої, заметушилась у травичі комахня, розітнулося в гущині голосне щебетання й полинуло високо – туди, де небо міниться, де небо грає всякими барвами...

Михайло Коцюбинський

Думаю □ Використовуючи свої знання з іноземної мови, проведи спостереження за зміною роду одного і того ж слова в різних мовах. Наприклад: *стіл – українською мовою чоловічий рід, французькою – жіночий рід.*

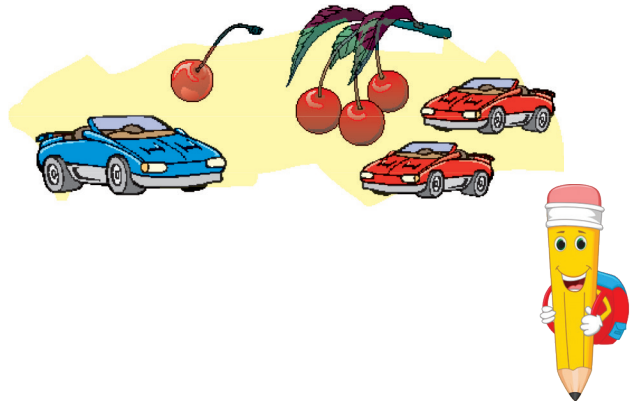
Думаю □ Випиши в колонку іменники (з вірша „Хатка, яку збудував собі Джек”).

А це ось бабуся старенька, горбата,
Яку дуже любить корова рогата,
Яка щойно хвицнула пса без хвоста,
Який каже „гав”! На смилівцю – ката,
Який доглядає лисицю.
Яка викрадає пшеницю,
З якої так смачно пекти паляницю,
У хатці, яку збудував Джек.

Змінювання іменників за числами

Знаходжу Розглянь малюнки, назви кількість предметів.

Іменники змінюються за числами:
однина і множина.

Думаю Напиши іменники у множині.

Зразок. Клас – класи.

Книжка – , партя – , ручка – , буквар – ,
стілець – , учень – , яблуко – , батько – .

Знаходжу Прочитай. Знайди іменники, випиши їх у стовпчик, постав у множині. Чи всі іменники мають форму множини?

Лісове джерельце

Лісове джерельце,
Добре в нього серце,
Всім дає водиці:
І звірятку, й птиці,
Дереву й травиці,

Квітці і людині.
Тому й не міліє,
Дзюркотить, радіє,
Із лісів дзвінкою
Витіка водою.

М. Чепурна

Доказую Перепиши текст, підкресли іменники. Визнач їх рід та число.

Скрутно птахам і звірам, що зимують у нас. Тому синиць, горобців, щиглів необхідно підгодовувати насінням. Зайцям можна давати моркву, лосям – сіно, а білкам – горіхи. Це полегшить їхню зимівлю.

Аргументую Випиши іменники. Визнач їх число.

Стоять жоржини мокрі-мокрі
Сплять діамантові жуки.
Під грушею у дикий моркві
До ранку ходять їжаки.

Ліна Костенко

Великдень

Навесні відзначають одне із найбільших християнських свят – Великдень – свято Воскресіння Ісуса Христа. Великодню передує Великий піст. Наші предки дуже сумлінно дотримувались посту: протягом цього часу не їли (особливо по п'ятницях) ні м'ясних, ні молочних страв.

За тиждень до Великодня святкують Вербну неділю. У цей день святять у церкві вербові гілочки. Вважалося, що свячена верба має силу оберігати людей від хвороб, усіляких напастей. Тому був звичай „бити” освяченою лозою кожного зустрічного, і особливо дітей, примовляючи при цьому:

Не я б'ю – верба б'є,
За тиждень – Великдень,
Недалечко – красне яєчко.
Будь здоровий, як вода,
Будь багатий, як земля,
Будь плідний, як лоза!
Коли святкується Великдень?

- ▶ Яке свято за тиждень до Великодня?
- ▶ Що ти знаєш про свячену вербу?
- ▶ Які звичаї святкують у твоїй місцевості?
- ▶ А у твоїй родині?
- ▶ Знайди слова з протилежним значенням до слів:
Навесні, інші, день.
- ▶ Знайди слова з близьким значенням до слів:
Святкувати, недалеко.
- ▶ Усно склади монолог або діалог за малюнками.

Змінювання іменників за числами

Знаходжу Перепиши текст, підкресли іменники. Усно визнач їх рід і число. Що ти знаєш про рід іменників у множині?

Будьте добрими дітьми

Будьте добрими дітьми своїх батьків і матерів...

Що означає бути хорошим сином, доброю дочкою?

Це означає приносити в сім'ю тільки мир і спокій, радість і щастя. Не приносити тривоги, прикростей, образ, ганьби. Не допустити, щоб старість батька й матері була отруєна твоєю ганебною поведінкою.

Турбота про мир і спокій в родині, про радість і щастя батьків повинна стати головним бажанням твого життя.

Василь Сухомлинський

Думаю Напиши речення та словосполучення. Постав запитання.

Мама прийшла. Сонце світить. Підпис вчителя. Дякую друзям. Виконую завдання. Зустрічаю сусіда. Грати на гітарі. Надіятися на краще. Глечик молока.

Аргументую Напиши, хто чим славиться. Визнач рід і число.

Соловейко – , колосок – , бджілка – , квітка – , сонечко – , джерельце – .

Знаходжу Напиши всі іменники. Визнач число і рід.

Песик біля печі пирижки пече,
Котик у куточку сухарі товче,

Киця на віконці хустку вишива,
Півник у чоботях пісеньку співа.

Анатолій Камінчук

Відшукую До іменників, які відповідають на питання *хто?* добери один–два, що відповідають на питання *що?* Запиши їх.

Зразок. Школяр – школа

Журналіст – , поштар – , працівник – , космонавт – , лікар – .

Ділова гра Уяви себе в ролі геолога, слюсаря, лікаря. Склади діалог, текст і прочитай перед класом.

Розділ 7. Дружба

Зелена школа

Рано-вранці, як до школи,
Поспішають наші бджоли
До зеленої держави,
Де цвітуть і пахнуть трави.
Там, у заростях барвінку,
Чебрецю і материнки,
Вчаться бджоли ціле літо
Добувати мед із цвіту.

Анатолій Качан

- ▶ Знайди слова з протилежним значенням

Рано – , там – , пахнуть – .

- ▶ Знайди всі іменники у тексті. Визнач їхній рід та число.
- ▶ Як ти розумієш вислів „Добувати мед із цвіту”.

Бджілка

Виручив Василько з біди бджілку. Бджілка хотіла напитися – і впала в бочку з водою. „Тону-у! – дзижчить. – Тону!” Василько кинув на воду листочок. Вилізла на нього бджілка, обсушила крильця та й полетіла...

Покликала мама Василька вечеряти. Поставила на стіл молоко, мед, хліба нарізала.

Їсть Василько, а мама й каже:

– Це меду тобі назбирала бджілка, що ти її врятував.

– Одна бджілка – й стільки меду?! – здивувався Василько.

– А вона всім, всім бджілкам розповіла, от вони й постаралися. **Добра звістка швидко по світу лине.**

Василь Дуб

- ▶ Як Василько виручив бджілку з біди?
- ▶ Що сказала мама?
- ▶ Прочитай останнє речення. Чи є воно прислів'ям?

Висловлююь усно та письмово

Детальний переказ тексту з елементами опису. Складання тексту-опису

Думаю □ Прочитай текст. Перекажи його спочатку усно, а потім напиши.

Як дзвенять сніжинки

Це було темного зимового вечора. Сонце сховалось за обрій. Зарожевів сніговий килим. Стало тихо-тихо. Замерехтіли зорі в глибокому небі.

Раптом з півночі насунула чорна хмара. Пливе над снігами. **Потемнів** сніговий килим. Падають сніжинки на землю.

Тихо лягають на поле, на **ліс**, на дорогу. Я прислухаюся до тихого снігопаду і чую ніжний дзвін. Немов десь далеко-далеко бринить велика кришталева чаша, до якої доторкається срібний молоточок.

Що воно дзвенить? Дзвін лине від маленької ялинки, що росте у нас на шкільному подвір'ї. Вслухаюся і дивуюся.

То **дзвенять** маленькі сніжинки. Висять на ялинкових гілочках, доторкаються одна до другої, немов срібні дзвіночки. І дзвенять, дзвенять...

Василь Сухомлинський

Доказую ○ Поясни значення виділених слів, добери до них слова близькі за значенням (синоніми), знайди в тексті слова, вжиті в переносному значенні. З якою метою використовує їх автор?

Редагую □ Склади і напиши текст за поданим початком.

Зима. На вулиці сильний мороз. Завиває сердитий вітер. Хурделиця замітає сліди. Діти поспішають додому. Вони йдуть дуже швидко, щоб не змерзнути. Раптом чують жалібне нявчання...

Рости, кленочку!

З кленового гаю прилетіла на вітрильці насінинка. Край городу впала. Сховалася під бадилину і до весни пролежала.

Пригріло сонце, задзюркотіли струмки. Схотілось насінинці дзвінкої водиці напитися, на сонце поглянути. Пустила вона пагінчики. Один – до землі, другий – до сонця.

Біг якось хлопчик городом. Дивиться – кленочок. Такий кумедний, ледь від землі видно, всього два листочки. Біля нього кури порпаються, їжу вишуковують.

„Ще зламають кленочка!” – подумав хлопчик.

Майнув у лозняк, нарізав пруття. Обгородив деревце тинком.

Рости, кленочку, міцний та високий!

Василь Чухліб

- Прочитай оповідання. Зроби висновок, як ставиться хлопчик до природи. Поміркуй, як можна по-іншому назвати це оповідання. Як би ти продовжив оповідання?

Чи не боляче їжаку від своїх голочок?

Казка

З того боку, з якого від їжака боляче всім, самому їжаку, звичайно, не боляче. Всім боляче, а йому не боляче. Тому що голки колють не їжака, а тих, хто доторкнеться до нього з боку голок.

– А як з іншого боку?

– Це секрет. Секрет, який їжак ретельно береже від усіх, хто захоче до нього доторкнутися.

Він приховує, що з того, іншого боку, у нього нема голок, і там йому може бути боляче. Це повинні пам'ятати ті, хто має звичку робити боляче іншим.

Чим болючіше ти робиш іншим – з одного боку, тим болючіше тобі буде з іншого – з того, який ти намагася приховувати.

Фелікс Кривін

- Який секрет береже їжак від усіх? Поміркуй, як можна по-іншому назвати цю казку.
- Пофантазуй і продовж казку.
- Знайди слова з протилежним значенням до слів:

Того – , біль – , всім – , приховувати – .

Прикметник як частина мови

Відкриваю ▶ Зверни увагу на особливості прикметника як частини мови. Вивчи правило.

Прикметник – частина мови, що вказує на ознаку предмета і відповідає на питання *який? яка? яке?* У реченні є другорядним членом, рідше – головним.

Знаходжу ▶ Допиши до іменників відповідні прикметники.

Пальто (*яке?*) , річка (*яка?*) ,
хліб (*який?*) , дім (*який?*) ,
квітка (*яка?*) , сонце (*яке?*) .

Думаю □ Постав замість крапок питання до прикметників.

Люди роботящі. Мама лагідна. Поле безкрає. Степ безмежний. Цибуля гірка. Ручка пластмасова. Олівці кольорові.

Аргументую ○ Прочитай і перепиши речення. Зверни увагу на слова – назви ознак. Постав питання до них. Прикметники підкресли хвилястою лінією.

Стежка вузька. Стіл дерев'яний. Річка велика. Сонце яскраве. Яблуко солодке. День сонячний.

Припускаю □ Прочитай, визнач тип тексту. Випиши прикметники разом з іменниками та пов'язані з ними іменники.

Як міняється колір снігу

Коли сходить сонце, снігові замети рожеві. Це сонце забарвлює їх своїм промінням. Сонце піднімається, а сніг стає сліпучо-білим. Он в степу на білому килимі пурхає пташка.

Сонечко схилилося до заходу. Сніг стає синюватим, ніби небо відбивається у блискучому дзеркалі. А в затінку – він аж фіолетовий.

Відшукую ▶ За поданими ознаками відгадай назву предмета. Напиши речення.

1. Маленький, сірий, колючий [] . 2. Білий, холодний, пухнастий [] .
3. Чисте, свіже, прозоре [] .
4. Добра, рідна, ніжна, мила [] .

Дискутую Добери прикметники до кожного з іменників.

Ніч [] . Струмок [] . Сніг [] . Повітря [] . Зима [] .
Мама [] . Банк [] .

Припускаю Утвори словосполучення прикметника з іменником. Напиши їх. Постав запитання від головного до залежного слова.

Блакитна [] .	Гіркий [] .	Сонячне [] .
Могутній [] .	Вузька [] .	Скляний [] .
Кругле [] .	Струнка [] .	Розумний [] .

Знаходжу Утвори від виділених слів прикметники. Напиши складені слово-сполучення. З яких частин мови вони складаються?

Зразок. Варення з малини – малинове варення.

Каша з пшона. Стрічка з шовку. Кисіль із вишень. Будинок із цегли.
Гілка з верби. Ліжко з дерева.

Редагую Пошир речення прикметниками, добираючи слова з довідки. Напиши їх.

1. [] сніжком занесло [] доріжки.
2. Дерева одягнуті у [] , [] шубки.

Довідка: білим, лісові, теплі, зимові.

Знаходжу Прочитай (з однокласником) телефонну розмову. Знайди прикметники, виділи в них закінчення.

- Олесю, привіт!
- Привіт, Сергійку!
- Ти знаєш, що в кінотеатрі „Бухарест” демонструють новий фільм?
- Знаю. Кажуть, цікавий. А ти вже дивилася?
- Я з батьками переглянула цю кінострічку в неділю.
- І що тобі сподобалося?
- Мужній вчинок головного героя...

Висловлююсь усно та письмово

Розвиток писемного мовлення. Складання тексту-міркування

- Прочитай текст. Обговори його з друзями. Напиши власний твір-роздум про важливість сучасної техніки в житті кожної людини.

Комп'ютер – потрібна кожній людині річ. Уся наша сім'я користується комп'ютером. Тато блискавично створює свої схеми, плани. Мама швидко набирає текти. Брати вміють зібрати цікавий матеріал для позакласної роботи. Сестри намагаються розібратися в дизайні одягу. Тільки мені всі допомагають...

Сьогодні сучасна людина, яка не вміє користуватися новими технологіями, втрачає багато можливостей. Водночас лікарі зауважують, що дуже шкідливо для дітей перебувати багато часу біля монітора. Це не тільки впливає на зір, але й на фізичний стан тощо.

Тому діти повинні дослухатися до батьківських порад щодо обмеження часу, проведеного біля монітора.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як ти переконаєш свого ровесника, що проводити багато часу біля комп'ютера шкідливо?

Вибери свій варіант: псується зір, болять очі, викривлення хребта, неправильна постава, інші версії.

- ▶ За малюнками склади твір-міркування „Їдальня для птахів”.

Розвиток умінь розпізнати прикметники в тексті

Знаходжу Перепиши текст, підкресли прикметники. Поясни за допомогою підручника з природознавства (чи інших джерел), чому день народження Місяця буває так часто. Напиши 4–5 речень.

День народження Місяця

– Приходіть до мене на день народження, – запросив Марійку Місяць.

– А коли він у тебе? Влітку, взимку чи весною?

– Щомісяця, – сказав Місяць. – Бо кожного місяця я народжуюся новий. Тепер, бачиш, я повний.

– Та бачу! – бо Місяць був круглий та білий, наче свіжий млинець.

– А новий я тонкий, як серпанок. Приходь!

Потім були хмарні дні. Коли небо нарешті прояснилося, Марійка побачила місячний серпик.

– Це вже ти народився? – зраділа вона.

– Ні, тепер я старий, – зітхнув Місяць.

Зірка Мензатюк

Аргументую Напиши текст, поширюючи його прикметниками. Підкресли кілька сполучень прикметників з іменниками.

Настала зима. Землю вкрив сніг. Дерева одягнулись в іній. Мар'яна з Оксаною ліплять бабу. Діти катаються на лижах з гірки. Всі одягнуті в одяг.

Редагую Постав замість крапок питання до прикметників. До слова **лагідна** добери синоніми.

Люди роботящі. Мама лагідна. Поле безкрає. Степ безмежний. Цибуля гірка. Ручка пластмасова. Олівці кольорові.

Думаю За поданими ознаками відгадай назву предмета. Перепиши речення, визнач число і рід кожного прикметника.

1. Маленький, сірий, колючий . 2. Руда, хитра, хвостата . 3. Чисте, свіже, прозоре . 4. Яскраве, тепле, променисте .

Знаходжу ▶ Прочитай, визнач тип тексту. Випиши прикметники разом з іменниками, з якими вони пов'язані.

Як змінюється колір снігу

Коли сходить сонце, снігові замети рожеві. Це сонце забарвлює їх своїм промінням. Сонце піднімається, а сніг стає сліпучо-білим. У степу на білому килимі пурхає пташка.

Сонечко схилилося до заходу. Сніг стає синюватим, ніби небо відбивається у блискучому дзеркалі. А в затінку – він аж фіолетовий.

Василь Сухомлинський

Думаю □ Допиши текст-опис (5-6 речень), використовуючи прикметники. Підкресли їх. Постав питання від іменників до прикметників.

Тихо в Карпатах...

Зимова пора. Сонце сміється і сяє. ...

Відшукую ▶ Прочитай текст. Випиши іменники із залежними від них прикметниками.

За чорним болотом якийсь чарівник наче змінив землю. І вона од шаленої радості кинула в золотий танок чубаті соняшники. За ними заясніло живе жито. Замигтіла білими вогниками картопля. Святковими нивами Данило дійшов до сонного села.

За Михайлом Стельмахом

Доказую ○ Прочитай речення. Знайди прикметники.

1. Був чудовий ранок.
2. Тарас і Петрик піднімалися на високу гору.
3. Діти поверталися додому веселі та щасливі.
4. Скрізь лунає дзвінкий спів птахів.

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як ти розкажеш своєму однокласникові про різноманітність природних явищ?

Вибери свій варіант: дослідження метеорологів, зміна пір року, інші версії.

Змінювання прикметників за родами та числами у сполученні з іменниками

Відкриваю Розглянь таблицю. Постав питання до відмінків. Поясни залежність прикметника від іменника.

Відмінки	Однина			Множина
	<i>який?</i>	<i>яка?</i>	<i>яке?</i>	<i>які?</i>
Н.	новий дім	нова хата	нове житло	сірі фарби
Р.	нового дому	нової хати	нового житла	сірих фарб
Д.	новому дому	новій хаті	новому житлу	сірим фарбам
З.	новий дім	нову хату	нове житло	сірі фарби
О.	новим домом	новою хатою	новим житлом	сірими фарбами
М.	у новому домі	у новій хаті	у новому житлі	на сірих фарбах

Прикметники завжди стоять у тому роді, числі і відмінку, що й іменники, з якими вони зв'язані. В однині прикметник змінюється за родами і має закінчення: чоловічий рід **-ий, -ій**; жіночий рід **-а, -я**; середній рід **-е, -є**.

Знаходжу Добери по 2 словосполучення чоловічого, жіночого і середнього роду, виділи в них закінчення.

	Однина			Множина
	<i>чоловічий рід (який?)</i>	<i>жіночий рід (який?)</i>	<i>середній рід (який?)</i>	<i>Які?</i>
смачний кавун	смачна груша	смачне яблуко	смачні кавуни	
рідний край	рідна сестра	рідне село	смачні груші	

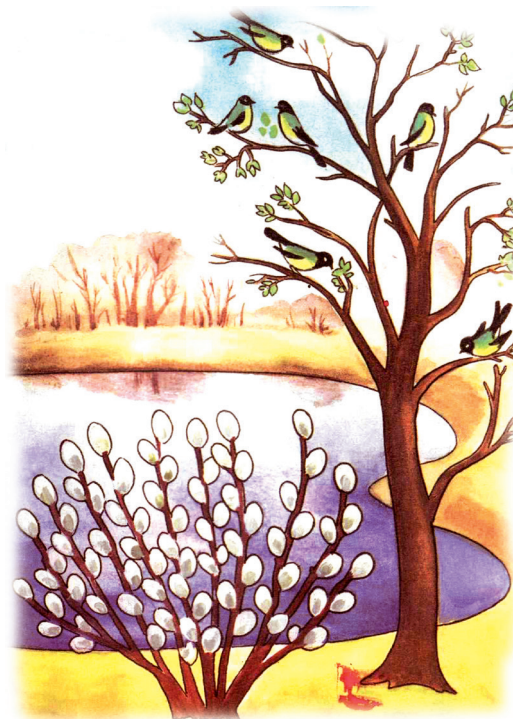
У множині прикметники за родами не змінюються і мають закінчення **-і** (у називному відмінку).

Відмінювання прикметників у сполученні з іменниками в однині та множині

Редагую □ Прочитай вірш. Випиши за зразком іменники із залежним від них прикметників.

Зразок. муравка (яка?) зелена

Весна чарівниця,
Неначе цариця,
Наказ свій послала,
Щоб краса вставала.
У проліски, й травка
Й зелена муравка,
і кульбаба рясна,
і фіалочка ясна,
всі квітки весняні
веселі , кохані.
З – під листя виходять,
Голівки підводять
Од сну зимового
До сонця ясного.

Олена Пчілка

Прикметники змінюються за відмінками. У називному відмінку однини прикметники з основою на твердий приголосний мають закінчення: чоловічий рід **-ий**, жіночий рід **-а**, середній рід **-е** (мудрий, мудра, мудре).

Думаю □ Склади речення з прикметниками: **веселий, хвора, хоробра, щедрий, прозоре, ніжне**. Провідміняй усно за вибором.

Знаходжу ▶ Прочитай текст. Випиши прикметники.

Степ зимою – мов перина,
Біла, рівна і м'яка.
Спить на ній зима холодна –
Баба люта і лиха.

Мертвий сон старої баби
Злі морози стережуть,
Доки їх вітри південні
У яри не заметуть.

Олександр Олесь

Редагую □ Прочитай діалог, знайди прикметники. Визнач їх число, рід, відмінок. Познач закінчення прикметників. Склади твір-роздум „Чому треба загартовувати свій організм?“.

- Доброго дня, Миколко! Що з тобою трапилося? Ти хворий?
- Так. Я почуваюся кволим, знесиленим.
- Я тебе послухаю і призначу правильне лікування. Добре, що запалення легенів немає.
- Це чудово! Але що мені робити? Як лікуватися?
- Миколко, треба відпочивати, пити гарячий чай і виконувати мудрі поради лікаря.

Редагую □ Добери до поданих прикметників іменники та напиши словосполучення у множині. Виділи закінчення.

Бузький, дрібна, тонкий, низьке, цінний, довга, чистий, мале, сучасний, вигідна, доступний, лагідний.

Побудова словосполучень і речень з прикметниками

Думаю Побудуй словосполучення, а потім речення від поданих слів за зразком. Поясни значення.

Зразок. Фонд інфестиційний, дитячий, книжковий, художній. Ми ходили в дитячий художній фонд.

Відносини (сусідні, людські, ринкові), інформація (ділова, сучасна, термінова, застаріла), листя (жовте, шовкове), центр (дитячий, інформаційний, спортивний).

Відшукую Від поданих іменників за зразком утвори прикметники. Склади речення.

Зразок. Микола – Миколин. Миколина мама працює у школі. Миколчине слово завжди вагоме.

Марія, Софія, Юрій, Віталій.

Редагую Зі словосполученнями склади речення. Виділи закінчення в прикметниках.

Давній інструмент, музичний інструмент (кобза).

Знаходжу Прочитай, знайди прикметники, познач у дужках їх рід, число. Перепиши вірш.

Намалюю вітер
Тихий, ніжний,
Намалюю дощовий
І сніжний.
Вітер, що здіймає
Грізні хвилі,
І вітрець
Між квітами на схилі.
Степан Жупанин

Думаю Перепиши речення, підкресли в них прикметники. Назви однорідні члени речення.

Вночі серед неба плив блідий місяць. Небо було глибоке, бездонне, всипане мерехтливими зірками. А вранці підіймалося золоте сонце і руйнувало цю красу.

За Борисом Комарем

Перевір себе

1. Дай відповіді на запитання, наведи приклади.

1. Що називається прикметником?
2. Наведи приклади вжитих в прямому і переносному значеннях?
3. За чим змінюються прикметники?

2. Що означає прикметник:

1. Назву предмета;	2. Дію предмета;
3. Ознаку предмета;	4. Кількість предметів.

3. У якому рядку всі слова – прикметники:

1. Чоловік; веселий;	2. Малює; радісний;
3. Чоловічий; мужній;	4. Чотири; четвертий.

4. Прикметник змінюється:

1. За числами та відмінками;
2. За часами і числами;
3. За родами, числами й відмінками.

5. Напиши подані словосполучення в однині, визнач рід.

Червоні троянди – . Сині моря – .

Рідні краї – .

6. Прочитай текст, випиши прикметники разом з іменниками. В дужках познач скорочено рід і відмінок.

Равликовий будинок

Під кущем малини живе маленький равлик. Це такий дивний мандрівник! Живе він у кістяному будиночку. Вилазить крізь маленьке віконечко, виставляє свої м'які ріжки і дивиться навкруги. Якщо немає ні сороки-білобоки, ні жука рогатого, равлик помаленьку лізе на кущ малини і будиночок несе з собою. Вилізе на листок, дістане солодку ягоду і з'їсть. А тільки-но побачить небезпеку, залазить у будиночок і сидить. У кістяному будиночку йому не страшно.

7. Прочитай текст. Придумай до нього заголовок. Випиши прикметники. Визнач їх рід, число.

Наші предки любили і вмiли малювати. У темних кам'яних печерах, при тьмяному світлі смолоскипiв вимальовував первiсний художник тварин, мисливцiв, зброю. Замiсть оливця користувався вiн гострим камiнцем, замiсть пензлика – кiсткою. Предки малювали на стiнах печер, на великих кiстках, на камiннi. Минули десятки тисяч рокiв, а малюнки та фарби й досi збереглися.

8. Випиши прикметники разом iз iменниками, якi вони пояснюють. Поясни вживання форм прикметникiв.

Барвистими квітковими орнаментами славиться Опiшня на Полтавщинi. Зустрiч з мистецтвом опiшнянських майстрiв – це хвилююча подiя. М'якi плавнi лiнii макiтри, барильця, баклаги, кумгиця, миски, глечика ввiбрали невичерпну фантазiю гончарiв. Соковитий розпис надає виробам святковiсть.

Сама полтавська природа з її яскравими барвами вiдображена в радiсному опiшнянському розписi. Це жовто-гарячi соняшники, квітучi мальви, гарнi тюльпани, важкi грона винограду, червонi кетяги калини, розкiшнi птахи, фантастичнi риби. Розпис випишують вiльно, вiд руки. Тут виробляли побутовий та святковий посуд.

Вироби мистецтва майстрiв охоче розкупувають на виставках, конкурсах та на сорочинських ярмарках.

За Тетяною Кара-Васильєвою

9. Розстав роздiлові знаки.

- Приходiть до мене на день народження – запросив Марiйку Мiсяць.
 - А коли вiн у тебе? Влiтку взимку чи весною?
 - Щомiсяця – сказав Мiсяць. – Бо кожного мiсяця я народжуюся новий. Тепер бачиш, я повний.
 - Та бачу! – бо Мiсяць був круглий та бiлий наче свiжий млинець.
 - А новий я тонкий, як серпанок. Приходь!
- Потiм були хмарнi днi. Коли небо нарештi прояснилося, Марiйка побачила мiсячний серпик.
- Це вже ти народився? – зрадiла вона.
 - Нi тепер я старий – зiтхнув Мiсяць.

Дієслово

Знаходжу Розглянь малюнки. Склади і напиши речення за змістом кожного малюнка. Підкресли слова, що означають назви дій предметів.

Слова, які означають дію предмета і відповідають на питання **що робити? що робить? що робив? що буде робити?**, називаються **дієсловами**.

Думаю Утвори від іменників та прикметників споріднені дієслова.

Зразок. Читання – читати, зимовий – зимувати.

Продавець – <input type="text"/>	, хворий – <input type="text"/>
малювання – <input type="text"/>	, веселий – <input type="text"/>
вчитель – <input type="text"/>	, зелений – <input type="text"/>
письмо – <input type="text"/>	, молодий – <input type="text"/>

Відкриваю Прочитай текст. Чого в ньому не вистачає? Добери із довідки необхідні дієслова і перепиши текст.

Навесні з теплого краю жайворонок. На полі він у землі маленьку ямку. Жайворонок гніздечко і сів пташенят. Скоро пташенята. Жайворонок діток, ловив і для них черв'яків та комах.

Довідка: знайшов, прилетів, звив, з'явилися, висиджувати, годував, носив.

Пряме і переносне значення дієслів

Відшукую Прочитай вірш, спиши його. Відшукай слова, вжиті в прямому та переносному значеннях. Обґрунтуй свою думку.

Дієслово – слово діє:
Ходить, робить, носить, сіє,
Слово плаче і радіє,
Усміхається і мріє.

Дієслово – слово діє:
вірить, любить і жаліє,
Не злословить, не лукавить,
Серця ближнього не раниць.

Леся Лужецька

Знаходжу Прочитай вірш. Поясни значення виділених слів. Пригадай, які слова називаються словами з протилежним значенням (антонімами). Випиши пари дієслів-антонімів.

Брати-антоніми

З братом я живу у парі,
Та не в злагоді – у сварі.
Робимо все залюбки,
Тільки завжди навпаки.
Я збираюся лягати,
Брат лише почав вставати,
Я почну відпочивати,
Він рушає працювати,
Як він може веселитись,
Коли мушу я журитись?
Я стою, а брат біжить,
Говорю я, – брат мовчить.

Дмитро Білоус

Редагую Прочитай текст. Перепиши його, вибираючи з поданих у дужках слів з близьким значенням (синонімів) найдоцільніше слово.

Один маленький хлопчик (грався, бавився, розважався). Мати (каже, говорить, мовить): не (горлай, кричи, галасуй), татко (слабий, недужий, хворий). А хлопчик не послухав (розгнівався, розізлився, розсердився) ще й (зле, погане, недобре, лихе), (образливе, зневажливе) слово матері сказав.

(Заплакала, заридала, заголосила) мати від образи. Хлопчикові стало (ніяково, соромно), він і просить:

– (Мамо, ненько, матусю), забудьте (пробачте, даруйте, простіть) образливе слово.

Я прощаю, але (не забуду, пам'ятатиму), – говорить мати. – Легше ластівку в небі (зловити, спіймати), ніж образу забути...

За Василем Сухомлинським

Припускаю □ Поясни значення слів **злословить, лукавить**. Зі словами **злагода, згода, гармонія, мир, дружба** склади 5 речень.

Знаходжу ▶ Прочитай текст. Добери влучний заголовок. Знайди дієслова синоніми та антоніми. Які слова в тексті вжиті в прямому та переносному значеннях. поясни їх.

– Творчий Дух витворює зі мною, що хоче, – говорить художник. – Він дозволяє мені лягти спати лише опівночі, а підкидає до праці до світання – о третій. В єдиному ми з ним розходимось: мій зухвалий дух хоче знов турнути мене по світах, зробити мене мільйонером, а я вперто пручаюсь. Я багатий тим, що не хапаюсь ні за вілли, ні за авто, ні за золото-срібло. Душевний спокій – найбільша коштовність. Віддати себе звабам – значить піти до них добровільно в полон. Мені нічого не треба: я – художник.

За Г. Кияшком

Доказую ○ Прочитай. Підкресли дієслова вжиті у переносному значенні.

Ми збирали з сином на землі каштани,
Ми дивились довго, як хмаринка тане,
Як хмаринка тане, як синіє синь,
Як колише вітер струни павутинь.

Максим Рильський

Спілкуємося. Висловлюємося. Обговорюємо

Як би ти переконав свого ровесника, що робити улюблену справу – це задоволення?

Слова для довідки: мистецтво, наука, власні малюнки, здобутки з олімпіад, чемпіон, грамоти, похвальні листи, кубок.

З'язок дієслова з іменником у реченні

Знаходжу Прочитай прислів'я. Поясни їхній зміст. Випиши дієслова.

1. Море переплисти – не кусок хліба з'їсти.
2. Коли почав орати, то в сопілочку кинь грати.
3. У криницю воду лити – тільки людей смішити.
4. Краще добре робити, ніж погано говорити.
5. На чужу роботу дивитися – ситому не бути.
6. Тяжко заробити, але легко розгубити.

Редагую Перепиши речення, підкресли дієслова. Поясни зміст другого речення. У якому значенні вжито дієслово **викликати**?

1. Ластівка стала щебетати, господаря викликати (*Зі щедрівки*).
2. Кличе поле косарів косити.
3. У травні можна почути перший грім.
4. Треба нам спати всю ніченьку, йдемо жати пшениченьку (*Зі жниварської пісні*).

Аргументую Доповни речення дієсловами з довідки в неозначеній формі.

1. Мені треба вірш.
2. Мама хоче пироги.
3. Кожен повинен сина і дерево.
4. Треба до порад старших.
5. У сосновому лісі легко .
6. Звичаї свого народу треба .

Довідка: вивчити, заблукати, пам'ятати, спекти, посадити, виростити, прислухатися.

Припускаю Утвори дієслова і напиши за зразком. Усно склади речення з трьома дієсловами.

Зразок. Пише – (*що робити?*) писати.

Ходить, грає, йде, співає, вчить, росте, живемо, виконав, малював, мовчить, слухає, розмовляємо, майструє.

Дискутую Прочитай текст. Перепиши, підкресли дієслова. Що б ти порадив би своїм однокласникам?

Поради дитячого лікаря

Уранці корисно робити зарядку. Щодня треба чистити зуби. Перед їдою – мити руки. Шкідливо читати лежачи. Корисно перед сном вмиватися і провітрювати кімнату.

Знаходжу ▶ Прочитай вірш. Випиши дієслова в неозначеній формі. Що тобі відомо про Лесю Українку з уроків літературного читання?

Хотіла б я піснею стати
у сюю хвилину ясну,
щоб вільно по світі літати,
щоб вітер розносив луну.
Щоб геть аж під яснії зорі
полинуги співом дзвінким,
упасти на хвилі прозорі,
буяти над морем хитким.

Леся Українка

Дискутую ○ Прочитай текст. Підкресли дієслова. Напиши, яку роботу виконуєш вдома ти.

Єва малює, Єва співає,
Єва танцює, і вишиває,
Страви готує, брата годує
Підлогу миє – все Єва вміє.

Ігор Січовик

Висловлююсь усно та письмово

Складання тексту-опису за колективно складеним планом та опорними словами

- Розглянь уважно кожний малюнок. Які пори року зображено на них? За поданими малюнками й опорними словами склади текст-опис на одну із запропонованих тем (за вибором). Вживай в тексті дієслова-синоніми, дієслова-антоніми та дієслова у прямому й переносному значеннях.

Зима

Опорні слова: білий пухнастий сніг, твердий синявий сніг, сніг грав на сонці самоцвітами, сніжинки кружляють над деревами, чисте прозоре повітря, темні стовбури дубів, срібна кора берези, невимовна краса зимового лісу.

Весна

Опорні слова: біжать дзвінкі струмки, тепле лагідне сонечко, легенький ніжний вітерець, чудернацькі сережки-котики, прозоре плесо води, терпкий аромат зеленої трави, синьоокі проліски, чудова ніжна мелодія жайворонка, перша трудова пісня бджоли, невидимий оркестр весни.

Літо

Опорні слова: чарівний літній ранок, блищать крапельки роси, повітря чисте, прохолодні хвилі, легенький вітер колише жита, під вагою зерна низько хилиться до землі колосся, пшениця стоїть стіною, пливуть біленькі хмарки, сонце лягає спати, місяць танцює в тихому дзеркалі води.

Осінь

Опорні слова: жовтокоса чарівниця, осінь примчала на золотому коні, золоте вбрання, віночок із золотого колосся та осінніх квітів, янтарний виноград, частує всіх своїми дарами, чарівна осінь, на землі рясніє барвистий килим, збрала всіх у лісі на останнє свято.

Хліб з росою

Коли Дору зовсім маленьким був, він завжди за столом маніжився. То цього їсти не хоче, то того. Погано їв Дору. Якось мати запитала його:

– Хліба з маслом хочеш?

– Ні!

– А хліба з варенням?

– Не хочу!

Почув цю розмову батько й питає:

– А ти хліба з росою хочеш?

Дору не знає, що відповісти. Ніколи він не чув про хліб з росою.

– Хочу хліба з росою! Хочу!

– Добре, – погодився батько. – Тільки тобі до ранку доведеться почекати. Вранці на винограднику якраз роса буває.

Рано-вранці батько розбудив Дору. Пішли вони на виноградник.

– Почекай, – сказав батько. – Поки що лопату бери. Давай попрацюємо. Як сонце зійде – найкраща роса буде.

Він поклав під виноградний кущ сніданок, що захопив з дому: окрасць хліба, бринзу і цибулю. Потім дав синові маленьку лопату, а собі взяв велику. Почали працювати. Батько землю довкола кущів розпушує, Дору – теж. Батько бур'ян викидає, Дору – теж. До ладу вони працюють, на славу.

– А хліб з росою? – запитує Дору. – Мені їсти хочеться.

Саме в цей час над виноградником сонце зійшло, батько з сином попрацювати встигли.

– Тепер і попоїсти можна, – сказав батько. Простяг він Дору окрасць хліба, а на ньому роса так і золотиться.

– Ну як, добрий хліб з росою?

– Добрий, – сказав Дору. – Ой добрий!

Дору зголоднів і смачно вминав хліб. І справді, хліб був дуже добрий! З ранковою росою!

Г. Вієру

- ▶ Яким хлопчиком ріс Дору?
- ▶ Що запропонував йому тато?
- ▶ Чому хліб з росою видався Дору дуже смачним?
- ▶ Знайди слова з протилежним значенням:

маленький – ,

погано – ,

завжди – ,

розмовляти – .

- ▶ Склади речення з словом „хліб, роса”
- ▶ Як ти розумієш вислів „Хліб з росою”.
- ▶ Підпорядкуй абзаци відповідно до місця і часу подій.

Він поклав під виноградний кущ сніданок, що захопив з дому: окрасць хліба, бринзу і цибулю. Потім дав синові маленьку лопату, а собі взяв велику. Почали працювати. Батько землю довкола кущів розпушує, Дору – теж. Батько бур'ян викидає, Дору – теж. До ладу вони працюють, на славу.

– Почекай, – сказав батько. – Поки що лопату бери. Давай попрацюємо. Як сонце зійде – найкраща роса буде.

Рано-вранці батько розбудив Дору. Пішли вони на виноградник.

Дору зголоднів і смачно вминав хліб. І справді, хліб був дуже добрий! З ранковою росою!

З'язок дієслова з іменником у реченні

Знаходжу Прочитай прислів'я. Поясни їхній зміст. Випиши дієслова.

1. Море переплисти – не кусок хліба з'їсти. 2. Коли почав орати, то в сопілочку кинь грати. 3. У криницю воду лити – тільки людей смішити. 4. Краще добре робити, ніж погано говорити. 5. На чужу роботу дивитися – ситому не бути. 6. Тяжко заробити, але легко розгубити.

Редагую Перепиши речення, підкресли дієслова. Поясни зміст другого речення. У якому значенні вжито дієслово **викликати**?

1. Ластівка стала щебетати, господаря викликати (*Зі щедрівки*). 2. Кличе поле косарів косити. 3. У травні можна почути перший грім. 4. Треба нам спати всю ніченьку, йдемо жати пшениченьку (*Зі жнивварської пісні*).

Аргументую Доповни речення дієсловами з довідки в неозначеній формі.

1. Мені треба вірш. 2. Мама хоче пироги. 3. Кожен повинен сина і дерево. 4. Треба до порад старших. 5. У сосновому лісі легко . 6. Звичаї свого народу треба .

Довідка: вивчити, заблукати, пам'ятати, спекти, посадити, виростити, прислухатися.

Припускаю Утвори дієслова і напиши за зразком. Усно склади речення з трьома дієсловами.

Зразок. Пише – (*що робити?*) писати.

Ходить, грає, йде, співає, вчить, росте, живемо, виконав, малював, мовчить, слухає, розмовляємо, майструє.

Дискутую Прочитай текст. Перепиши, підкресли дієслова. Що ти порадив би своїм однокласникам?

Поради дитячого лікаря

Уранці корисно робити зарядку. Щодня треба чистити зуби. Перед їдою – мити руки. Шкідливо читати лежачи. Корисно перед сном вмиватися і провітрювати кімнату.

Складання тексту-опису за колективно складеним планом та опорними словами

- Розглянь уважно кожний малюнок. Які пори року зображено на них? За поданими малюнками й опорними словами склади текст-опис на одну із запропонованих тем (за вибором). Вживай в тексті дієслова-синоніми, дієслова-антоніми та дієслова у прямому й переносному значеннях.

Зима

Опорні слова: білий пухнастий сніг, твердий синявий сніг, сніг грав на сонці самоцвітами, сніжинки кружляють над деревами, чисте прозоре повітря, темні стовбури дубів, срібна кора берези, невимовна краса зимового лісу.

Весна

Опорні слова: біжать дзвінкі струмки, тепле лагідне сонечко, легенький ніжний вітерець, чудернацькі сережки-котики, прозоре плесо води, терпкий аромат зеленої трави, синьоокі проліски, чудова ніжна мелодія жайворонка, перша трудова пісня бджоли, невидимий оркестр весни.

Літо

Опорні слова: чарівний літній ранок, блищать крапельки роси, повітря чисте, прохолодні хвилі, легенький вітер колише жита, під вагою зерна низько хилиться до землі колосся, пшениця стоїть стіною, пливуть біленькі хмарки, сонце лягає спати, місяць танцює в тихому дзеркалі води.

Осінь

Опорні слова: жовтокоса чарівниця, осінь примчала на золотому коні, золоте вбрання, віночок із золотого колосся та осінніх квітів, янтарний виноград, частує всіх своїми дарами, чарівна осінь, на землі рясніє барвистий килим, зібрала всіх у лісі на останнє свято.

Часи дієслова. Змінювання дієслів за часами і числами

Думаю Розглянь малюнки. Назви слова, що вказують на дію. Склади речення.

Що робив?

Що буде робити?

Що робить?

Дієслова змінюються за часами. Дієслова **теперішнього** часу відповідають на питання **що робить?**, **минулого** – **що робив? що зробив?**, **майбутнього** – **що буде робити? що зробить?**

Знаходжу Постав питання до дієслів, випиши їх у три колонки. З трьома дієсловами склади й напиши речення.

Минулий час
(що робив?)
писав
малював

Теперішній час
(що робить?)
пише
малює

Майбутній час
(що буде робити?)
буде писати
буде малювати

Читав, співав, читатиме, малює, буде співати, співав, малював, читає, буде малювати, бачить, позичає, дає.

СЛОВНИК

Позичати – брати щось у борг у кого-небудь або дати у борг комусь.

Відшукую ▶ Напиши народні прикмети, запам'ятай їх. Підкресли дієслова, усно визнач, в якому часі вони вжиті. Розбери за будовою виділені слова.

1. Зозуля кує на голому дереві – буде мороз. 2. Ранкове сонце здається зеленим – похолодає. 3. Грім у березні віщує заморозки. 4. Вранці чути грім – увечері буде дощ. 5. Бджоли літають недалеко від вулика перед дощем.

Знаходжу ▶ Перепиши вірш, підкресли дієслова, постав до них запитання і визнач час. Знайди словосполучення, в яких слова вжито в переносному значенні.

Все навколо зеленіє,
Річка ллється і шумить.
Тихо-тихо вітер віє,
Із травою гомонить.

Як тут всидіти у хаті,
Коли все живе цвіте!
Скрізь дзвенять пташки крилаті,
Сяє сонце золоте...

Олександр Олесь

Редагую □ Перепиши прислів'я, вставляючи слова з довідки. Поясни зміст прислів'я. Визнач час дієслів.

Правда у вогні не [] і у воді не []. Не [] з другого, щоб тобі не [] того. Чого не [], про те не []. Семеро одного не []. Хто не [], той не [].

Довідка: смійся, тоне, знаєш, горить, працює, було, їсть, чекають, говори.

Доказую ○ Прочитай. Випиши з тексту дієслова у три колонки.

Пройшов дощ. Він напоїв землю водою. Повіяв вітрець, розігнав хмари. Прокинулась сонечко і зігріває все навкруги теплими проміннями. Лагідно пестить поглядом дерева, будинки та пониклі трави. Невдовзі вони обсохнуть і підіймуться, зазеленіють. Щебечуть весело птахи. Радіють сонцю.

Минулий час	Теперішній час	Майбутній час

Теперішній час дієслова

Знаходжу ▶ Розглянь малюнки, назви слова, що вказують на дію в теперішньому часі.

Відкриваю ▶ Прочитай таблицю, зверни увагу на особові закінчення дієслів теперішнього часу в однині і множині. За чим змінюються дієслова?

Особа		Однина
1-ша	я	пишу, читаю, біжу, стою
2-га	ти	пишеш, читаєш, біжиш, стоїш
3-тя	він, вона, воно	пише, читає, біжить, стоїть
Особа		Множина
1-ша	ми	пишемо, читаємо, біжимо, стоїмо
2-га	ви	пишете, читаєте, біжите, стоїте
3-тя	вони	пишуть, читають, біжать, стоять

Думаю □ Із поданих дієслів вибери дієслова теперішнього часу 1-ої особи однини і 1-ої особи множини. Напиши їх у дві колонки. Познач у них закінчення.

Питаю, шию, шиють, питаємо, говорю, кажу, кажемо, шиємо, просимо, просить, говоримо, прошу, йду, йдеш.

Редагую □ Прочитай вірш, напиши його, вставляючи із довідки пропущені дієслова.

Я без діла не _____,
Гарні квіти _____.

Рано брата _____,
Бо в садок його _____.

Довідка: воджу, сиджу, розбуджу, посаджу.

Припускаю Утвори дієслова теперішнього часу першої особи однини і напиши їх за зразком. Підкресли букви, якими позначені звуки, що чергуються.

Будити, ходити, возити, косити, садити.

Зразок. Сидіти – сиджу.

Знаходжу Прочитай вірш. Знайди дієслова, вжиті в переносному значенні, визнач їх час та особу. Згадай вірші Т. Шевченка, які ти вивчав. Розкажи однокласнику.

Світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.

Тарас Шевченко

Редагую За зразком продовж змінювання дієслів теперішнього часу за особами (**ви, вони**) і числами. З виділеними дієсловами склади речення.

Зразок. Я їду, бережу, кидаю, мандрую, люблю.

Ти ... , ... , ... , ... ,

Він ... , ... , ... , ... ,

Їхати, берегти, кидати, мандрувати, любити.

Знаходжу Випиши з художньої літератури уривок тексту. Знайди дієслова теперішнього часу, визнач їхню особу і число.

Відшукую Прочитай прислів'я, приказку. Як ти розумієш їх зміст? Допиши пропущені букви, підкресли дієслова.

1. Скаж ш гоп, як перескоч ш.
2. Однією рукою вузла не зв'яж ш.
3. Просп ш весною, то заплач ш зимою.
4. Від своєї совісті не втеч ш.

Доказую Прочитай. Закінчи прислів'я, дібравши відповідні дієслова.

1. Квітень землю з вирою пташок.
2. Правда у вогні , і у воді .
3. Хто не , той не .
4. Сім разів а один .

Довідка: квітчає, стрічає, відмір, відріж, працює, їсть, горить, тоне.

Минулий час дієслова

Припускаю Розглянь малюнки. Постав запитання до них в минулому часі.

Думаю Прочитай таблицю. За чим змінюються дієслова минулого часу в однині?

Рід	Однина	Множина
чоловічий	чекав	чекали
жіночий	чекала	
середній	чекало	

Дієслова минулого часу змінюються за числами, а в однині – за родами.

Редагую Від дієслів теперішнього часу утвори минулий час. Склади з двома дієсловами речення.

Зразок. Стоїть – стояв, стояла, стояло, стояли.

Ходить, росте, співає, грає, мріє, несе, вчить.

Аргументую Прочитай речення. Постав дієслова теперішнього часу в минулому часі чоловічого і жіночого родів однини та в множині.

Вранці я прокидаюсь, встаю, роблю зарядку, снідаю, беру портфель та йду до школи.

Редагую Від дієслів неозначеної форми **писати, знати, бігти, давати, любити** утвори дієслова минулого часу множини.

Зразок. Йти – йшли.

Припускаю □ Прочитай текст. До якого типу текстів він належить? Постав запитання до тексту. Що нового ти дізнався? Випиши дієслова минулого часу. Визнач їх рід і число.

Материнка

Жили на світі хлопчик і дівчинка. Життя їх було веселим і безтурботним, бо поруч була мама. Та несподівано родину спіткало горе: занедужала і злягла матуся. Більше вона не підвелася, померла. Засипали неньку сирою землею. Зостались діти сиротами. Щоденно ходять вони на могилу, плачуть, благають матір повернутися до них, бо важко живеться сиротам. Одного разу, побиваючись за матусею, побачили діти на могилі запашну квітку. Вони повірили, що то мати з'явилася до них в образі квітки і назвали її материнкою.

З легенди

Знаходжу ▶ Прочитай текст. Знайди дієслова минулого часу. Визнач їх число, а в однині рід.

– Моя мама? – здивувалась я.

Мені важко було уявити, що моя вічно заклопотана мама колись була маленькою і навіть розуміла мову квітів.

– Так, а твій тато колись літав на нашу Пурпурову планету. Його ще й досі у нас пам'ятають.

– Тато? Та не може цього бути! Мій тато учений – професор Клим Чайка, і в жодні дива він не вірить. Каже, що все це дурниці.

Леся Воронина

Доказую ○ Прочитай вірш. Випиши дієслова.

Їхали ми їхали –
До села доїхали.
У село приїхали –
У нашої Ївги
Вареники їли.
Вареники з'їли
Та Ївгу хвалили.

Олексій Катрич

Майбутній час дієслова

Думаю □ Розглянь таблицю. Скажи, за чим змінюються дієслова майбутнього часу. На які питання вони відповідають? Зверну увагу на закінчення дієслів.

Особа	Однина
1-ша	я прочитаю, читатиму, буду читати
2-га	ти прочитаєш, читатимеш, будеш читати
3-тя	він, вона, воно прочитає, читатиме, буде читати
Особа	Можина
1-ша	ми прочитаємо, читатимемо, будемо читати
2-га	ви прочитаєте, читатимете, будете читати
3-тя	вони прочитають, читатимуть, будуть читати

Аргументую ○ За зразком таблиці усно зміни дієслова. Зверни увагу на закінчення. Склади й напиши речення з трьома дієсловами в неозначеній формі.

Рахувати, виконувати, писати, відпочивати, грати, вчити, працювати.

Дієслова майбутнього часу змінюються за особами і числами.

Редагую □ Перепиши текст. Дієслова, що в дужках, напиши в майбутньому часі. Підкресли в кожному реченні підмет і присудок.

Весна

Теплий вітер пробігає у верховітті. Незабаром (вдягатися) ліс у листя, (зацвісти) на узліссі черемха, (защобетати) над струмками соловейки. (Прилетіти), (закувати) довгохвості зозулі.

За Іваном Соколовим-Микитовим

Знаходжу ► Добери антоніми до дієслів. Постав дієслова у третій особі множини майбутнього часу.

Стояти, будувати, піднімати, радіти.

Зразок. Говорити – мовчати, мовчатимуть.

Відшукую ▶ Прочитай вірш. Випиши дієслова теперішнього часу. Постав їх у 1-й особі однини і множини майбутнього часу. Познач у них закінчення. Знайди у вірші слова-антоніми.

Зразок. Пливе – попливу, попливемо.

Пливе білий човник

Пливе білий човник, хвилечка колише,
Хвилечка гойдає;
Пливе білий човник, вітер ледве дише,
Ледве поспіває.
Білії хмаринки, лебедині крила,
Угорі гуляють,
Довгою габою, що зорю покрила,
Місяця сягають...

Леся Українка

Доказую ○ Поясни значення словосполучення **довгою габою**.

Знаходжу ▶ Прочитай вірш. Перепиши його. Підкресли дієслова, надпиши над ними час.

Я піду в далекі гори,
На широкі полонини
І попрошу вітру зворів,
Аби він не спав до днини...

Володимир Івасюк

Дискутую ○ Поетична хвилинка. Послухай на фоні музики.

Той хоче стати капітаном,
Той космонавтом хоче бути....
Я теж подумав, ким я стану?
Яку в житті обрати путь?

О. Орач

Відкриваю ▶ Від дієслів теперішнього часу утвори дієслова майбутнього часу.

Іду, читаю, луже, знаю.

Правопис не з дієсловом

Знаходжу ▶ Прочитай прислів'я та поясни їх зміст. Зверни увагу, як пишеться **не** з дієсловами?

Під лежачий камінь вода не тече. Одна ластівка весни не робить.

Здоров'я не купиш за гроші. Здоров'я маємо – не дбаємо, а втративши – плачемо.

За двома зайцями поженешся – жодного не впіймаєш.

Не з дієсловом пишеться переважно окремо.

Редагую □ Перепиши текст, вставляючи пропущені **не**. Визнач тему цього тексту.

Змалку турбуйся про своє здоров'я. Провітрюй житлові та навчальні приміщення. ● допускай різкого охолодження організму. Загартовуйся. Правильно відпочивай. І тоді ти ● будеш хворіти.

Аргументую ○ Перепиши текст без дужок. Поясни правопис **не** з дієсловами. Визнач час дієслів.

Запам'ятай і виконуй!

Бережи книгу. (Не) пиши і (не) малюй у книжці. (Не) заломлюй сторінок. (Не) їж над книжкою. (Не) читай лежачи.

Книга – твій друг і порадник.

Відшукую ▶ Прочитай уривок з казки. Знайди дієслова. Визнач їх час, особу, дієвідміну.

– Будете ви їхати додому, захочете так пити, що один одному не зможете слова промовити, – буде вам по праву руку криничка, вода, як скло, чиста.

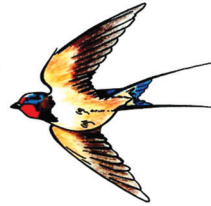

Не пийте її, а лиш вдарте по ній навхрест палицею, побачите, що з неї вийде! Від'їдете далі, захочете їсти, – стоятиме явір, під явором – стіл, там лежатимуть паляниці, яблука й усякі напитки й наїдки. Не їжте, вдарте навхрест, побачите, що вийде з цього! Пройдете далі, захочете спати, – під явором стоятимуть ліжка. Не лягайте, – вдарте по них, побачите, що буде!

З казки

Доказую Прочитай загадки, відгадай їх. Зверни увагу на правопис **не** з дієсловами.

1. Швидко скрізь цей птах літає,
Безліч мошок поїдає,
За вікном гніздо будує,
Тільки в нас він не зимує.

2. Стрибає, котиться,
а бігти не може.

3. Не кравець, але не може
обійтися без ножиць.

4. Завжди в роті, а не проковтнеш.

5. На небі біліє, світить, а не гріє.

Редагую Напиши прислів'я, розкриваючи дужки.

(Не) соромно (не)знати, а соромно (не) вчитися.

Як (не) посієш, то й (не) пожнеш.

(Не) виросте троянда із цибулі.

Ледачого (не)навчиш.

Чого (не) знаєш, про те й (не) говори.

Зміст

Мова і мовлення

- Повторення. Народна творчість / 5
- Усне мовлення / 6
- Писемне мовлення / 6
- Закріплення поняття про будову тексту / 12

Розділ 1. Школа

- Тема і мета тексту. Заголовок / 14
- Текст-розповідь. Текст-опис. Текст-міркування / 18
- Складання тексту-розповіді за допомогою малюнків / 21
- Поділ тексту на частини / 23
- Побудова тексту-міркування. Наявність твердження, доказів, висновків / 28
- Замітка до стінгазети, лист, запрошення / 30
- Види речень за метою висловлювання / 34
- Перевір себе / 35

Розділ 2. Що я люблю

- Головні та другорядні члени речення / 37
- Зв'язок слів у реченні / 39
- Поняття про однорідні члени речення / 42
- Робота з деформованим текстом: переставлення частини тексту, додавання / 44
- Складання тексту-опису за змістом малюнка та запитаннями / 45

Розділ 3. Чарівна зима

- Повторення та узагальнення вивченого про слово / 48
- Слова, близькі за значенням / 51
- Слова, протилежні за значенням / 54
- Багатозначність слів. Пряме і переносне значення слів / 56
- Основа слова. Закінчення / 59
- Спільнокореневі слова. Корінь / 62
- Перевір себе / 63

Розділ 4. Як треба поводитися

- Префікс. Суфікс / 65
- Апостроф і його вживання на письмі / 69
- Художній та науковий тексти / 71
- Перевір себе / 72

Розділ 5. Найвеселіша пора року

- Частини мови. Повторення та узагальнення вивченого / 74
- Іменник / 75
- Велика буква / 77
- Перевір себе / 78

Розділ 6. Письменники – дітям

- Багатозначність іменників / 82
- Перевір себе / 84
- Рід іменників / 85
- Змінювання іменників за числами / 87

Розділ 7. Дружба

- Детальний переказ тексту з елементами опису. Складання тексту-опису / 91
- Прикметник як частина мови / 93
- Уживання прикметників у прямому та переносному значеннях / 96
- Розвиток писемного мовлення. Складання тексту-міркування / 97
- Розвиток умінь розпізнати прикметники в тексті / 98
- Змінювання прикметників за родами та числами у сполученні з іменниками / 100
- Відмінювання прикметників у сполученні з іменниками в однині та множині / 102
- Побудова словосполучень і речень з прикметниками / 103
- Дієслово / 105
- Пряме і переносне значення дієслів / 106
- Зв'язок дієслова з іменником у реченні / 108
- Складання тексту-опису за колективно складеним планом та опорними словами / 109
- Часи дієслова. Змінювання дієслів за часами і числами / 110
- Теперішній час дієслова / 112
- Минулий час дієслова / 114
- Майбутній час дієслова / 116
- Правопис не з дієсловом / 118

Limba și literatura maternă ucraineană - manual pentru clasa a IV-a

ISBN 978-606-31-0000-0

9 786063 106279